

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG - 4 AUGUSTUS 1965 - No. 2502

**ROTTERDAMSCH
BELEGGINGSCONSORTIUM N.V.**
Coolsingel 6 - Rotterdam

heeft plaats voor een

secretaris

die als naaste medewerker van de directie een zeer gevarieerde taak krijgt te vervullen.

De gedachten gaan uit naar een jurist van ca 35 jaar, die deze sterk groeiende financiële instelling verder wil helpen uitbouwen.

Voor het onderhouden van contacten met buitenlandse relaties is een goede kennis van de moderne talen vereist.

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 168 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

pensioen-
regelingen

herverzekering
van
pensioenfondsen

EERSTE NEDERLANDSCHE

BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN
JOHAN DE WITTLAAN 50 'S-GRAVENHAGE
POSTADRES: POSTBUS 5 TEL. (070) 514351

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010)
23 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Commerce,
Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Prieeldreef 1,
Dilbeek.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland f. 36,50
(studenten f. 25) per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H.A.M. Roelans, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
26 02 60, toestel 908.

Advertentie-tarief: f. 0,40 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,80 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redeneren te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lambers;
P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

De regionale herkomst der studenten

Hoe is de verdeling van de studenten over steden en platteland? Wat is de invloedssfeer van universiteiten en hogescholen? Deze en andere regionale vragen worden door het C.B.S. in een recente publikatie beantwoord ¹⁾.

Meer dan de helft van alle ingeschreven studenten was in 1961 (55 pCt.; in 1954: 58 pCt.) afkomstig uit de verzorgende centra. Het platteland en de industriesteden leverden in dit opzicht een vrijwel gelijke bijdrage met resp. 23 en 22 pCt. (1954: 22 en 20 pCt.). Gemeten aan de verdeling der overeenkomstige bevolking van 18-29 j. was het platteland echter statistisch „ondervetegenwoordigd”, terwijl de verzorgingscentra „overvetegenwoordigd” waren. Het aandeel van het platteland in de studenten beliep ca. 50 pCt. van het aandeel in de bevolking, het overeenkomstige percentage voor de verzorgende centra was ruim 150.

De ondervetegenwoordiging van het platteland blijkt ook uit de tabel met een getal van 10,4 per 1.000 18-29-jarigen der overeenkomstige bevolking, terwijl de cijfers voor de verzorgingscentra en industriesteden resp. 32,1 en 19,4 beliepen. Een overvetegenwoordiging kan voor de „Randstad Holland” worden geconstateerd. De provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht leverden in 1961 tezamen 57 pCt. van de mannelijke en 63 pCt. van de vrouwelijke studenten. Wel was in dit gebied 46 pCt. van de 18- t/m 29-jarigen geconcentreerd, zodat de voorsprong per 1.000 van deze leeftijdscategorie minder groot was, zoals de tabel laat zien. Het C.B.S. meent dat over de oorzaken van de hogere deelneming in de randstad nog

weinig concreets is mede te delen. Van een complex van factoren zouden o.m. de mate van verstedelijking, het welstandsniveau en de aanwezigheid van het aantal instellingen van wetenschappelijk onderwijs een rol spelen.

Wat de laatstgenoemde factor betreft, betrokken in 1961 vrijwel alle instellingen ten minste 40 pCt. van de ingeschreven studenten uit een gebied met een straal van ca. 30 km rond het centrum van de betrokken vestigingsgemeenten. Hoge percentages waren er voor de Rijksuniversiteit te Leiden, de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam en de Economische Hogeschool te Rotterdam met resp. 75, 68 en 66. Voor Tilburg, Delft, Eindhoven en Wageningen beliepen de percentages resp. 40, 45, 45 en 19; dat van Wageningen was het laagste van de Nederlandse universiteiten en hogescholen.

Interessant zijn ook de waargenomen samenhangen tussen studiekeuze en urbanisatiegraad. Zo hadden de economie en de technische wetenschappen de meeste

aantrekking in de industriesteden. De verzorgende centra waren meer georiënteerd op de geneeskunde, de wis- en natuurkunde, de rechtsgeleerdheid en de psychologie. Niet alleen de diergeneeskunde en de landbouwkunde, doch ook de letteren ondervonden relatief veel belangstelling in de plattelandsgemeenten.

Voor vele andere gegevens, niet alleen over de sociale en regionale herkomst, doch ook over de kerkelijke gezindte en de militaire dienst (dienstplicht, vrijstellingen enz.) van studenten, wordt kennisname van de betrokken C.B.S.-publikatie aanbevolen ²⁾.

M. H.

De deelneming ^{a)} aan het wetenschappelijk onderwijs ^{b)} per landsdeel en aard der woongemeente per 1.000 18-29-jarigen der overeenkomstige bevolking

	Totaal		Platteland	Industriesteden	Verzorgende centra
	1954/55	1961/62	1961/62	1961/62	1961/62
Totaal	13,4 e)	20,1 e)	10,4	19,4	32,1
Noord-Nederland	12,1	17,3	11,3	18,0	34,0
Oost-Nederland c)	8,1	13,6	9,3	16,6	25,6
West-Nederland	16,9	24,7	11,7	20,9	34,4
Zuid-Nederland d)	9,0	15,3	9,4	18,3	25,4

a) Studenten van Nederlandse nationaliteit beneden 35 j.; b) Excl. godgeleerdheid; c) Excl. Nijmegen; d) Incl. Nijmegen; e) Incl. studenten van wie de ouders in het buitenland wonen of van wie de woonplaats onbekend is.

¹⁾ „De sociale en regionale herkomst der studenten bij het wetenschappelijk onderwijs 1961/62”, 57 blz., f. 8,50. Iets over de sociale herkomst van studenten is gepubliceerd in „E.-S.B.” van 28 juli jl.

²⁾ Regionale aspecten komen tevens aan de orde in de C.B.S.-publikatie „Overgang V.H.M.O. - W.O., regionaal bezien, 1960-1962”, 52 blz., f. 5,50.

INHOUD

	Blz.		Blz.
De regionale herkomst der studenten, door Drs. M. Hart	707	Cureren in Engeland, door Drs. P. A. de Ruiter ..	719
De goud-wisselstandaard (III), door Prof. Dr. Ir. J. Goudriaan	708	Duitse industrie bezorgd over looneisen en sociale lasten, door L. J. M. van den Berk	720
De besloten beleggingsmaatschappij: fiscale zondebok?, door Drs. H. W. Deunk	712	Aantekening: Werkgeversrapport over bezitsvorming	721
Kentering in het landbouwbeleid van de Verenigde Staten?, door Dr. Ir. A. S. Tuinman	715	Geld- en kapitaalmarkt, door Prof. Dr. C. D. Jongman	725

De goud-wisselstandaard: monetair onbetrouwbaar, politiek onaanvaardbaar

Vorbereiding van een internationale grondstoffenv valuta is urgent ter stabilisatie
van... de goud-wisselstandaard

(III)

Het beste geldstelsel... zal om praktische redenen dienen te bestaan in een „managed gold standard” aangevuld met elementen uit het systeem der grondstoffenv valuta en met enkele (andere) elementen.

Prof. Dr. G. M. Verrijn Stuart: „Geld en Crediet”, 1953, blz. 251.

7. Het beknopte overzicht van de monetaire politiek van het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en het I.M.F., dat wij in de vorige artikelen hebben gegeven, stemt niet tot optimisme.

De twee grote landen van de sleutelvaluta zijn klaarblijkelijk meer geïnspireerd door ietwat lichtzinnige overwegingen van beperkt gezien nationaal belang dan door „thinking in terms of world good and world goods”. Zij hebben zich ingeleefd in hun zelf gekozen rol van internationaal bankier en menen daar het recht aan te kunnen ontleen om de elementaire fout van bankiersbeleid: *lending (and spending) long and borrowing short*, tot beginsel van hun monetaire politiek te maken. Onwil, meer dan onmacht, is verantwoordelijk voor het chronisch karakter van hun tekorten.

Het is waar dat er voor de Angelsaksers een natuurlijke, vanzelfsprekende identiteit bestaat tussen hun nationaal belang en wereldbelang. Tot op zekere hoogte is deze stelling juist. Maar zij geldt evenzeer voor alle andere staten. De wereldhuishouding heeft zich juist na de laatste oorlog zo krachtig ontwikkeld ten bate van alle deelnemende staten dat geen land zich een politiek kan veroorloven die in sterke mate de belangen van een ander land schaadt zonder zelf daar de ongunstige terugslag van te ondervinden.

Het I.M.F., door Amerikaans initiatief tot stand gebracht, en op zichzelf een van de bewonderenswaardigste instellingen, heeft, met name onder het bestuur van wijlen P. Jacobson (1956-1963), tegenover zijn grootste deelgenoot niet de onafhankelijkheid getoond, die het prestige van deze instelling vereist. Het vertoont zelfs een toenemende neiging om in essentiële punten af te wijken van zijn eigen geschreven Statuut.

Het is duidelijk dat zijn reclame voor „unconditional liquidity” niets bijdraagt tot een werkelijke oplossing van de moeilijkheden die de internationale liquiditeit in steeds sterker mate ondervindt. Men verschuift alleen de grens waarbij de overschrijding tot correctieve maatregelen dwingt; men vergroot zodoende het topzware gebouw der internationale kredietverlening en verergert de gevolgen bij eventuele instorting.

8. Bij het zoeken naar middelen om de bekende moeilijkheden, die de laatste maanden steeds duidelijker aan het licht treden, het hoofd te bieden kan men twee verschillende wegen inslaan. De ene is om een aan-

tal voorstellen te catalogiseren, de voor- en nadelen van elk voorstel op te sommen en verder de zaak op zijn beloop te laten. Dit is gedaan in het reeds geciteerde boek van Grubel en in twee publikaties door of opgesteld onder leiding van Prof. F. Machlup¹⁾.

Deze methode, waarbij men de analyse van het vraagstuk zelf achterwege laat en terstond overspringt op de analyse van verschillende, onderling tegenstrijdige technieken, is wel bekend in de Amerikaanse bedrijfs-economische literatuur; zij heeft de groei van een wetenschappelijke bedrijfseconomie in de Verenigde Staten afdoende belet (zie bijv. onder 5 in het vorige artikel). Het is dan ook niet verwonderlijk, dat de publikatie van de studiegroep: „The Problem of Choice” (1964) slechts één eenstemmige, maar negatieve conclusie bevat, vier keer gelijklopend in het rapport afgedrukt (blz. 74, 81, 89 en 94), nl.:

„The present system, which relies on deficits of the reserve-currency countries to supplement the growth of monetary gold reserves cannot continue indefinitely; since the system necessitates a progressive increase in the ratio of the liquid liabilities of the reserve-currency countries to their gold holdings, it creates a growing threat to the value of the reserve holdings of other countries with the result that confidence in the stability of the system is undermined”.

Dit is niet nieuw, maar het is in elk geval goed gezegd. Verder is men niet tot eenstemmigheid gekomen. Dat had men kunnen voorzien. Het „problem of

¹⁾ F. Machlup: „Plans for reform of the international monetary system”, Princeton University 1962 en „International Monetary Arrangements: The Problem of Choice”, Princeton University 1964.

In deze publikaties is alles wat met de grondstoffenv valuta samenhangt buiten bespreking gebleven. In het rapport van 1964 staat dienaangaande (blz. 70): „Of academic interest in the 1930's and early 1940's the idea of commodity reserves had passed out of the professional literature... The members of the Study Group decided that the Commodity-Reserve Plan did not merit the special (!) effort that would be required to analyse it as thoroughly as the other four systems”.

De leden van de studiegroep hebben blijkbaar, als niet-behoorend tot de „professional literature”, buiten beschouwing gelaten publikaties zoals o.m.: het V.N.-rapport van 1953 over „Commodity Trade and Economic Development”, het artikel van Colin Clark in het „Bankers Magazine” van juli 1954, het boek van E. M. Harmon: „Commodity Reserve Currency, The Graham-Goudriaan proposal for stabilising incomes of primary commodity producers”, Columbia University Press 1959, en mijn artikel in „E.-S.B.” van 25 maart en 1 april 1964. Ik schik mij hier-gemakkelijk in, denkend aan De Génestet:

Critiek mag alles onderzoeken
Allenig maar het critiekste niet.

choice" had men vooraf opzettelijk beperkt tot een keuze uit de papiertechniek — afgezien dan van de discussie over een verhoging van de goudprijs, een incidentele noodsprong, die men bezwaarlijk een „system" kan noemen.

Het papier in de internationale circulatie draagt onvermijdelijk het karakter van kredietpapier. De toestand is geheel anders dan bij de zuiver nationale circulatie, waar het gezag van de staat zich achter de centrale bank heeft gesteld en dit bankpapier tot wettig betaalmiddel heeft gedecreteerd; alleen daardoor heeft men het ideaal van het oude nominalisme in de zuiver nationale sfeer tot werkelijkheid kunnen maken. Maar bij de internationale circulatie ontbreekt de internationale staat volledig. Zijn stichting is voor een onafzienbare toekomst mogelijk noch wenselijk. De waarde van het internationale kredietpapier is dus geheel afhankelijk van de fabrikant van dit papier. Als vervaardiger kan alleen maar optreden een vreemde nationale staat, of combinatie van staten of een internationaal lichaam, dat voor zijn kredietwaardigheid — zolang men bij de papiernijverheid blijft — alleen maar de beschikking heeft over kredietpapier van . . . staten. En aangezien men het nationale kredietpapier in het internationale verkeer niet vertrouwt heeft men vlijtig gezocht naar de kwadratuur van de cirkel.

Zelfs de eenstemmig aanvaarde negatieve conclusie is onjuist door haar onvolledigheid. Men had er als praktische en verantwoordelijke mannen aan moeten toevoegen: *het eenmaal bestaande stelsel met al zijn erkende gebreken en gevaren heeft evenwel een zodanig omvangrijke toepassing gekregen dat het een zaak van wereldbelang is om het te schragen en geleidelijk te hervormen tot een betrouwbaar stelsel van meer duurzame bruikbaarheid.*

Daarmee had men dan de weg vrijgemaakt naar toepassing van de tweede methode. Deze bestaat hierin, dat men 1. de voorwaarden vaststelt, waar elke hervorming aan moet voldoen wil deze politiek aanvaardbaar zijn voor de autonome staten, die eraan deelnemen; 2. in concreto de gevaren onderzoekt, verbonden aan de instabiliteit (= labiliteit) van het tegenwoordige stelsel en praktisch uitvoerbare maatregelen ontwerpt om deze gevaren in de kiem te smoren.

9. De politieke voorwaarden, waar elke hervorming aan moet voldoen om deze praktisch uitvoerbaar te doen zijn kan men in één zin formuleren: minimum aan dwang voor elk der deelnemende staten; minimum aan vrijheid voor een internationaal uitvoerend orgaan.

Als men dit uitgangspunt aanvaardt, dan volgt daaruit met name:

a) Het is verwerpelijk dat een nationale centrale bank zich verplicht om vreemde valuta in haar reserves op te nemen; a fortiori is het verwerpelijk om deze verplichting aan te gaan t.a.v. gespecificeerde valuta en t.a.v. gespecificeerde hoeveelheden van deze valuta, op welke wijze ook omschreven. Zonder wederkerigheid betekent een dergelijke verplichting het aanvaarden van gedwongen banknering; met wederkerigheid is het alleen mogelijk op korte termijn; het is dan niet anders dan wisselruiterij.

b) Goudgaranties voor kredietpapier tussen circulatiebanken onderling zijn verwerpelijk omdat de dwang, die zij opleggen altijd terzijde kan worden gesteld door de rechtspraak.

„The United States abrogated a gold clause in contracts once; the action was supported by the Supreme Court and approved by joint resolution of Congress. What assurance can a mere guarantee provide again?"²⁾

Goudgaranties tussen circulatiebanken scheppen bovendien een discriminatie tussen het papier gehouden door de centrale bank en dat in handen van particulieren. Maar het laatste bedrag is vermoedelijk drie- of viermaal groter dan het eerste (zie par. 2 van het eerste artikel).

c) Kredietschepping door een internationaal lichaam is verwerpelijk, omdat men deze hoogst verantwoordelijke bezigheid op geen enkele manier kan onderwerpen aan een doeltreffend internationaal gezag, dat niet bestaat en niet kunstmatig in het leven kan worden geroepen.

Men kan wel een toezichthoudend college instellen, waarin de verschillende staten vertegenwoordigd zijn en een gewogen invloed aan stemmen uitoefenen. Dit leidt dan van nature tot politieke touwtrekkerij. Een vrij groot aantal leden voelt zich in verband met de kredietscheppende functie van het lichaam afhankelijk van het bestuur, welks beleid zij zouden moeten controleren. Dit zwakke, in zichzelf verdeelde, college kan nooit de „unité de commandement" opbrengen, een eerste vereiste voor een goed bestuur. Het zwaartepunt van de beslissingen vestigt zich dus of in de toevallige persoon belast met de opperste dagelijkse leiding of, hetgeen nog slechter is, in de bureaucratie van de vaste hoofdamtbanen.

De ervaring, opgedaan met het I.M.F. met zijn uitstekend geredigeerde constitutie, geeft in dezen een duidelijke waarschuwing. Men moet zijn vrijheid van handelen nog verder beperken in plaats van verruimen, door met name het verkopen van I.M.F.-goud te verbieden voor andere doeleinden dan voor het verkrijgen van schaars geworden valuta. Daar dient het goud voor en voor dit doel moet het beschikbaar blijven.

10. De vruchtbare aanpak van de tegenwoordige moeilijkheden verkrijgt men pas als men zich voor ogen stelt welke kwade gevolgen daaruit kunnen voortvloeien. Een devaluatie van het Engelse pond of van de Amerikaanse dollar behoeft op zichzelf geen ernstige gevolgen te hebben voor de wereldhuishouding. Geheel anders dan in 1931 beseft men nu algemeen, dat de beste afweer tegen devaluatie van een belangrijke valuta bestaat in devaluatie van de eigen valuta, eventueel met een iets lager percentage. Het I.M.F. biedt in zijn Raad van Governors een uitmuntend centrum voor overleg en besluitvorming. Met dezelfde koelbloedigheid, waarmee men ettelijke loonronden heeft meegemaakt (en niet zonder verband daarmee) kan men internationaal een devaluatierondje zien weggeven.

Fraai is de oplossing niet (het is helemaal geen oplossing; het geeft alleen tijdwinst voor het vinden van een oplossing), maar noodlottig mag men haar niet noemen. Wijlen Prof. Dr. C. A. Verrijn Stuart heeft meer dan veertig jaar geleden bij herhaling betoogd, dat een beheerste inflatie, ondanks haar gebreken, altijd nog beter is dan een onbeheerste, want onbeheersbare, deflatie en deze stelling is nog altijd juist. Een beheerste inflatie voert in elk geval de intensiteit van

²⁾ L. V. Roosa, Under Secretary of the U.S. Treasury for Monetary Affairs: „Assuring the Free World's Liquidity", september 1962, blz. 7.

de produktie op tot het hoogste, fysisch bereikbare maximum. Deflatie op ernstige schaal leidt tot werkloosheid, faillissementen, maatschappelijke ontwrichting en verwarring en in het ernstigste geval tot revolutie en oorlog. Inflatie kan men met alle moderne middelen van de monetaire techniek beheersen; deflatie, die eenmaal een zekere grens overschreden heeft en ont-aardt in de „déflation spontanée”³⁾ als gevolg van een algemene prijsdaling, is met de tot dusver gebruikelijke middelen niet te keren. *Hier ligt de kern van het vraagstuk dat dringend om oplossing vraagt: „How to stop deflation”*⁴⁾.

Ervaring en theorie stemmen overeen in het oordeel dat krediet- en discontopolitiek, open-marktpolitiek enz., niet bij machte zijn een eenmaal uitgebroken crisis in redelijk korte tijd tot staan te brengen en terug te voeren naar volle bedrijvigheid. Voor de theorie verwijs ik naar de klassieke beschouwingen van Knut Wicksell, toegepast op een situatie waarin de natuurlijke rente vrijwel tot nul — of beneden nul — gebracht is, naar Keynes⁵⁾ en naar het leerboek van Prof. Dr. G. M. Verrijn Stuart⁶⁾.

Wat de ervaring betreft ben ik bereid een lange lijst te geven van gevallen uit de praktijk. Voor het ogenblik stip ik slechts aan: 1. de mislukking van de korte kredietverlening speciaal aan de grondstoffen producerende landen in de tweede helft van 1929⁷⁾; 2. de mislukking van de Commodity Credit Corporation in haar eerste vorm, toen men geprobeerd heeft de prijzen van agrarische produkten te herstellen door middel van kredietverlening; 3. de „Krach” van de Oostenrijkse Credit-Anstalt in mei 1931, nadat deze een jaar tevoren door de Rijkskanselier geprest was om de zwakke Boden Credit-Anstalt over te nemen⁸⁾. Men denkt hier ook aan uitspraken van Galbraith in zijn boek over „The Great Crash” (1929): „The weak destroyed not only the weak, but weakened the strong” en verder „at best, in such depression times, monetary policy is a feeble reed on which to lean”⁹⁾.

Ik heb mij dikwijls afgevraagd hoe het komt, dat de monetaire leiders zo hardnekkig weigeren om tot de erkenning te komen, dat al hun tot dusver ontwikkelde technieken, met al hun voortreffelijke eigenschappen, die onder alle omstandigheden behouden moeten blijven, alle tezamen *wel noodzakelijk, maar niet voldoende zijn om met volstrekte zekerheid de weergalozе ramp van een werelddepressie te keren*. Waarom

³⁾ Ch. Rist: „La déflation en pratique”, Parijs 1927, blz. 9: „(La déflation) spontanée de la circulation tenant à la baisse générale des prix”.

⁴⁾ De titel van de brochure, die ik in 1932 heb geschreven toen de depressie op zijn ergst was.

⁵⁾ „Treatise on Money”, II, blz. 340 e.v.

⁶⁾ „Geld en Crediet”, 1953, o.a. blz. 86, 95 en 233.

⁷⁾ Het verslag van de Golddelegation, Genève 1932, zegt in dit verband (blz. 22): „As their situation became more difficult after the summer of 1929, they contracted large short-term loans to support their currencies from depreciations. These short-term obligations later rendered them particularly vulnerable when the economic depression set in. . . Many raw-material-producing countries were forced off the effective gold standard as early as 1929 and 1930. (Argentinië en Uruguay in december 1929; Canada voerde eind 1929 (tijdelijke!) valutarestriicties in; in 1930 vielen de valuta van Brazilië, Chili, Paraguay, Peru, Venezuela, Australië en Nieuw Zeeland).

⁸⁾ F. Morton: „The Rothschilds”, Penguin books 1964, blz. 219.

⁹⁾ T.a.p. blz. 197 en 202, uitgave als Pelican book.

kan men niet tot het inzicht komen, dat er naast het goud en naast het papier een derde element noodzakelijk is in een rationeel geconstrueerd geldstelsel om dit aan zijn drie-ledige taak te laten voldoen van te zijn: betaalmiddel, spaar- of oppotmiddel en als waardemeter¹⁰⁾?

Deze derde taak, het waardevast maken van het geld, kan men nooit naar behoren vervullen zolang het mogelijk blijft dat het (onderling sterk gecorreleerde) prijzencomplex van de grondstoffen vrijwel plotseling wegnikt en in elkaar stort. En deze mogelijkheid blijft bestaan zolang men terugdeinst voor de logisch-noodzakelijke aanvulling op het bestaande stelsel: de rechtstreekse en stelselmatige arbitrage tussen geld en goederen door interventie in een aantal goederenmarkten tegelijkertijd.

Is de instorting van het prijspeil nu (mei 1965) een actueel gevaar? Ik antwoord: nog niet, maar het kan elk ogenblik optreden. De deflationistische ontwikkeling van de laatste maanden is geen directe bedreiging voor de staten van het noordelijk halfrond. Integendeel, zij bevrijdt deze van de inflationistische druk der laatste jaren en moet als zodanig worden toegejuicht. Maar haar invloed reikt verder.

De enigszins krampachtige pogingen om in het Verenigd Koninkrijk en in de Verenigde Staten het evenwicht van de betalingsbalans te herstellen, heeft nu reeds tot gevolg gehad, dat Londen leningen aan India en aan Ghana heeft geweigerd en in Amerika heeft een meerderheid van hoogleraren in de economie zich uitgesproken voor een vermindering van steun aan de ontwikkelingslanden¹¹⁾. De kredietbeperking, die zich over de gehele wereld doet gevoelen, drukt in het bijzonder op de groothandel in goederen en dwingt deze zijn voorraden te verminderen¹²⁾.

Opnieuw; dit is geen onmiddellijk gevaar voor de staten van het noordelijk halfrond. De C.C.C. in de Verenigde Staten, de Marketing Boards in de landen van het Britse Gemenebest, de landbouwpolitiek van de E.E.G. zijn er een waarborg voor, dat een prijsinstorting van landbouwprodukten in al deze gebieden niet voor de deur staat — een zeer gunstig verschil met de jaren van de grote crisis. Maar deze bescherming bestaat volstrekt niet voor de uitvoerprodukten van de ontwikkelingslanden op het zuidelijk halfrond. Zij kan ook niet op de bovengeschetste manier tot stand komen, juist omdat het hier om uitvoer gaat en niet om een overwegend nationale consumptie.

De prijzen van suiker, cacao en wol vertonen reeds enige tijd een opmerkelijke zwakte. Men kan niet voorspellen dat een algemene prijsinstorting zal plaatsvinden, noch wanneer deze komt, noch hoever de prijzen zullen dalen. Maar men kan wel met zekerheid zeggen dat *als* deze algemene prijsinstorting komt, de gehele wereld-economie er hoogst ernstig door zal worden getroffen. De nu reeds precaire positie van de korte kredieten, verleend aan de ontwikkelingslanden (zie noot 3 bij par. 2 van het eerste artikel), gaat dan over in een openlijk, algemeen en tamelijk plotseling bankroet. Verschillende banken en nijverheidsondernemingen in de Verenigde Staten en Europa zullen in de grootste

¹⁰⁾ Zie mijn „Economie in zestien bladzijden, Inleiding tot de analytische economie”, tweede druk, Amsterdam 1953, blz. 187 e.v.

¹¹⁾ Persbericht van 30 maart jl.

¹²⁾ Verrijn Stuart, l.c. blz. 93.

moeilijkheden komen; orders op nieuwe kapitaalgoederen voor deze gebieden worden schaarser of blijven uit; de orderportefeuille van de machinefabrieken e.d., nu nog welgevuld, wordt aanmerkelijk dunner; de tijd van volledige werkgelegenheid in West-Europa is dan voorlopig voorbij.

Het domste dat men kan doen is deze ontwikkeling als onvermijdelijk aanvaarden. Een redenering in de trant van: wij hebben nu een aantal jaren van voorspoed gekend; het wordt tijd dat er weer eens een grote crisis komt¹³⁾. Dat doet mij denken aan de bezoeker van een circus, kijkend naar de koorddanser hoog onder de kap en bij zichzelf denkend: het is al zo lang goed gegaan, het wordt tijd dat er eens een ongeluk gebeurt. Hij zou beter doen indien hij pleitte voor een vangnet, zo dicht mogelijk onder de labele acrobaat. Dit is, beeldspraak terzijde latend, precies hetgeen ik, meer dan een jaar geleden, bepleit heb in mijn artikelen in dit weekblad¹⁴⁾.

Het is nu nog meer actueel en urgent dan toen. Men moet nu het vangnet spannen onder de labele grondstofprijzen, d.w.z. een internationale instelling scheppen, die met zekerheid het collectief prijsniveau van deze grondstoffen stabiliseert door ze collectief te monetiseren op een prijspeil hoger of althans gelijk aan het tegenwoordige. Het is voor mij volmaakt zeker dat wanneer de deflationistische beweging, die nu in de internationale sfeer begonnen is, de prijzen van de overzeese grondstoffen bereikt en omlaag stoot, een wereldcrisis van grote omvang daar het gevolg van moet zijn. Daarom moet men nu reeds afdoende maatregelen voorbereiden om deze prijsval met zekerheid in de kiem te smoren¹⁵⁾.

Voor het overige lijkt mij geen enkele maatregel op het gebied van de internationale liquiditeit bijzonder urgent noch wenselijk in een nabije toekomst. Men kan daarover gerust nog enige tijd discussiëren. Maar als men het vangnet onder de grondstofprijzen weglaat en het ongeluk gebeurt, dan zal men zich niet kunnen onttrekken aan het verwijt van de Romeinen aan hun Senaat: Senatu deliberante, perit Saguntum.

En er zullen rampen ontstaan waarbij vergeleken het verlies van Saguntum maar een kinderspelletje is geweest.

11. Ik zie tot mijn genoegen, dat men het woord „unstable” in de Engelse, het betere woord „labeil” in de Nederlandse, economische literatuur steeds meer gaat gebruiken. Ik vraag mij alleen af of de lezer bij deze woorden ook steeds een helder en scherp beeld voor ogen heeft van hun betekenis. De woorden zijn ontleend aan de mechanica. Een labele toestand, een labeil evenwicht is een toestand van schijnbare rust, die evenwel ieder ogenblik veranderen kan in een zichzelf versnellende beweging, omdat een zeer kleine, vrijwel onmerkbaar storing A een klein gevolg B heeft dat A versterkt: de grotere waarde van A vergroot B; de grotere B vergroot A enz. Uit deze essentiële eigenschap van de labele toestand volgt een praktisch allerbelangrijkste conclusie voor de preventie, als men

¹³⁾ Een dergelijk betoog is reeds gehouden door de voorzitter van de Federal Reserve Board, 2 juni jl., en heeft geleid tot een belangrijke koersdaling op de effectenbeurs van New York.

¹⁴⁾ Zie „E.-S.B.” van 25 maart en 1 april 1964.

¹⁵⁾ Galbraith, l.c. blz. 146: „More serious, the slump in the stock exchange had extended to the commodity markets”.

deze onbeheerste beweging niet wenst. Men kan het ontstaan van deze beweging met zeer kleine middelen voorkomen, mits men deze zonder verwijl en rechtstreeks richt op de plaats waar de ongewenste beweging zich het eerst vertoont. En omgekeerd: als men de zaak eerst een tijdlang op haar beloop laat en de oorspronkelijke toestand geheel van karakter is veranderd, dan zijn de krachtigste maatregelen dikwijls niet toereikend om deze te herstellen¹⁶⁾.

Als men dus nu, terwijl de economische activiteit nog op haar maximum is, een plan in gereedheid brengt om de grondstofprijzen collectief te stabiliseren, dan zal een zeer geringe hoeveelheid gemonetiseerde goederen voldoende zijn om het prijspeil te bestendigen. En opnieuw omgekeerd: als men wacht tot de prijzen met 20 tot 40 of 60 pCt. zijn gedaald, de kredieten zijn vernietigd, de werkloosheid in de industrielanden tot 10 pCt. of meer is gestegen, en het verbruik is gedaald, dan zal men zeer aanzienlijke hoeveelheden uit de markt moeten nemen om een redelijk prijspeil te herstellen.

Sommige verdedigers van de grondstoffenvaluta hebben wel eens voorgesteld enorme grondstofreserves op te bouwen ter waarde van één jaar wereldexport of meer. Ik kan hen niet volgen en heb reeds in mijn brochure van 1932 een geheel andere opvatting verdedigd¹⁷⁾. *De voorraden gemonetiseerde grondstoffen zijn geen doel in zichzelf: zij beogen geen terugkeer tot een materiële geldswaarde, zij dienen uitsluitend als middel voor het doel: stabilisatie van het collectieve prijspeil. Daarom heeft ook elke berekening van de „vereiste” grootte van deze voorraden geen enkele zin.* Men moet aan deze grootte maar één eis stellen: zij moet voldoende zijn om een bepaald minimum prijspeil met volstrekte zekerheid te handhaven. Welke voorraden daartoe nodig zijn kan alleen de praktijk uitmaken: *zij worden dus zuiver empirisch bepaald.* Als men tijdig ingrijpt zullen zij verrassend klein blijken; als men te laat ingrijpt worden zij belangrijk groter. Als de inflatie in het wereldprijspeil doorzet zullen zij op een bepaald ogenblik geheel verdwijnen: geen enkel geldstelsel is bestand tegen de moedwil van inflatie; men moet dan voor een volgende keer het vangnet wat hoger spannen.

Maar de aanvulling van het bestaande geldstelsel met de collectieve grondstoffervalorisatie maakt de drang naar inflatie wel aanmerkelijk zwakker. Deze wordt nu versterkt door de intuïtieve vrees dat elke verslappung van de liquiditeitscreatie het spook van de spontane, onbeheersbare, deflatie kan oproepen. Als vooraf het vangnet is aangebracht zal deze vrees verdwijnen. (Slot volgt).

Pretoria.

Prof. Dr. Ir. J. GOUDRIAAN.

¹⁶⁾ Twee eenvoudige voorbeelden uit de mechanica. Als men een lichte stok van 1 m lengte verticaal op de vlakke hand balanceert en de stok draagt aan zijn bovenste einde een gewicht van 1 kg, dan zal men een kleine afwijking uit het lood van bijv. 1 mm kunnen tegenhouden met een horizontale druk van 1 gram. Staat de stok eenmaal onder een hoek van 45°, dan moet men met méér dan 1 kg in horizontale richting drukken om hem naar de verticaal terug te duwen.

Een cilindrische staaf op druk belast zal, als de last maar groot genoeg wordt, in labeil evenwicht komen en in het midden wegnikken. Een horizontale kracht, ter grootte van enkele procenten van de kniklast, is voldoende om het midden tegen uitknikken te beveiligen.

¹⁷⁾ „How to stop deflation”, London 1932, blz. 15-17.

In het kader van het wetsontwerp Vennootschapsbelasting 1960 zal de belastingheffing van effecten-beleggingsmaatschappijen worden geregeld bij Algemene Maatregel van Bestuur ter vervanging van de thans geldende Beschikking Beleggingsmaatschappijen. Daarbij wenst de Minister tevens de gelegenheid aan te grijpen een einde te maken aan de bestaande toestand, waarin dividenden, ontvangen door een besloten beleggingsmaatschappij, waarvan de aandelen geheel of ten dele in handen van een n.v. zijn, buiten de heffing van vennootschapsbelasting blijven: de beleggingsmaatschappij is vrijgesteld op grond van de Beschikking Beleggingsmaatschappijen, de n.v.-houdstermaatschappij op grond van de deelnemingsvrijstelling. De Minister wil dit euvel bestrijden door het laten vervallen van het fiscaal gunstige regime voor beleggingsmaatschappijen in het geval 5 pCt. of een groter gedeelte van het aandelenkapitaal van een besloten beleggingsmaatschappij in handen van een lichaam is. In dit artikel wordt aangetoond, dat deze oplossing principieel onjuist is, tot economische nadelen leidt en onbillijkheden in het leven roept. Als alternatief, waarbij deze ongewenste consequenties worden vermeden, wordt daarom gegeven de positie van de beleggingsmaatschappij onaangetast te laten, doch de fiscale ingreep te doen plaatsvinden bij de n.v. door de deelnemingsvrijstelling te laten vervallen ten aanzien van dochterondernemingen, welke de fiscale status van beleggingsmaatschappij hebben.

De besloten beleggingsmaatschappij: fiscale zondebok?

Wijziging in fiscale behandeling.

In het ontwerp van Wet op de Vennootschapsbelasting 1960, dat momenteel in de Vaste Commissie van Financiën der Tweede Kamer in behandeling is, is de regeling van de belastingheffing van de effecten-beleggingsmaatschappijen niet uitgewerkt. In plaats hiervan geeft art. 27 de Kroon de gelegenheid deze materie te regelen bij Algemene Maatregel van Bestuur, welke de thans geldende Beschikking Beleggingsmaatschappijen zal vervangen.

Uit de beschouwingen blijkt, dat het in de bedoeling van Minister en Staatssecretaris ligt in hoofdzaak de thans geldende regeling volgens de Beschikking Beleggingsmaatschappijen te handhaven.

De thans nog van kracht zijnde regeling volgens deze Beschikking komt in grote lijnen op het volgende neer. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen open en besloten effecten-beleggingsmaatschappijen, waarbij als criterium geldt of de aandelen al of niet officieel ter beurze worden genoteerd.

Voor beide soorten effecten-beleggingsmaatschappijen geldt, dat dividenden, welke worden ontvangen op aandelen, waarin wordt belegd, vrij zijn van vennootschapsbelasting. Voor de besloten effecten-beleggingsmaatschappij wordt aan deze vrijstelling echter de voorwaarde verbonden, dat tenminste 60 pCt. van het bruto bedrag der door de effecten-beleggingsmaatschappij genoten dividenden door deze aan haar aandeelhouders wordt uitgekeerd, terwijl de vrijstelling niet van toepassing is op aandelen, welke binnen zes maanden vóór het betaalbaar worden van het dividend zijn verkregen door aankoop of ruil.

Beide soorten effecten-beleggingsmaatschappijen mogen hun voordelige koersverschillen ten laste van hun fiscale winst reserveren op een koersverschillenreserve. De fiscus behoudt echter een zekere greep op deze koersverschillenreserve. Niet alleen dienen nadelige koersverschillen in mindering op de reserve te worden gebracht, doch boven-

dien behoort het bedrag, waarmee anderszins de koersverschillenreserve afneemt — bijv. door ten laste van deze reserve dividend uit te keren — weer aan de fiscale winst te worden toegevoegd.

Het ligt in de bedoeling van de Minister van Financiën de regeling van de koersverschillenreserve te verruimen, zodra de Wet op de Vennootschapsbelasting 1960 zal zijn aangenomen. In aansluiting op art. 12 van het betreffende wetsontwerp — dat koerswinsten en -verliezen op deelnemingen buiten het fiscale resultaat laat — zal dan in de nieuwe beschikking hetzelfde gelden met betrekking tot de voor- en nadelige koersverschillen op de aandelen, waarin effecten-beleggingsmaatschappijen beleggen.

In de voorgenomen nieuwe regeling zullen koersverschillen op aandelen derhalve volledig onbelast blijven. Dit betekent een verbetering ten opzichte van de thans nog van kracht zijnde regeling, waar op de koersverschillenreserve een fiscale claim rust, welke effectief wordt, wanneer deze reserve in enigerlei vorm tot uitkering wordt gebracht.

Met betrekking tot op het moment van inwerkingtreding der Wet op de Vennootschapsbelasting 1960 bestaande koersverschillenreserves wil de Minister toestaan, dat de claim, welke de fiscus daarop volgens de Beschikking Beleggingsmaatschappijen in bepaalde gevallen nog kon laten gelden, definitief wordt weggenomen.

Uit deze voorgenomen regeling blijkt de uitdrukkelijke erkenning van het nut en de functie van het instituut der effecten-beleggingsmaatschappijen en de wenselijkheid op grond hiervan en op grond van de billijkheid — de voorkoming van dubbele heffing van Vennootschapsbelasting — voor deze instellingen een speciale fiscale behandeling te creëren. Deze erkenning vindt men ook terug in de overwegingen van de Minister van Financiën bij het invoeren van de Beschikking Beleggingsmaatschappijen in 1947: „Dat het op korte termijn wegnemen van onbillijkheden van overwegende aard met betrekking tot zodanige maat-

schappijen noodzakelijk is, zowel in het belang van Nederlands positie als internationaal financieel centrum en ter bevordering van een juiste verkooppolitiek bij effecten- en algemene beleggingsmaatschappijen, als ter bevordering van de industrialisatie. ....”

Terecht heeft de Minister blijkens de voorgenomen nieuwe regeling geconcludeerd, dat deze sterk economisch getinte overwegingen niets aan kracht hebben ingeboet.

Bestrijding van misbruik.

De in behandeling zijnde wijziging van de vennootschapsbelasting wenst de Minister tevens aan te grijpen om een einde te maken aan het zodanig hanteren van de fiscale voordelen, verbonden aan effecten-beleggingsmaatschappijen, hetwelk niet strookt met de bedoeling van de wetgever. Dit is naar zijn mening het geval, wanneer een pakket aandelen in een besloten beleggingsmaatschappij in handen is van een n.v., die voor de uit deze effecten-beleggingsmaatschappij ontvangen dividenden deelnemingsvrijstelling geniet. De situatie ligt dan namelijk als volgt.

De effecten-beleggingsmaatschappij heeft aanspraak op toepassing van het gefacilieerde belastingregime, zodat de belastingheffing over de geïncasseerde dividenden hier achterwege blijft. Deze dividenden worden op hun beurt aan de n.v.-houdstermaatschappij uitgekeerd, doch ook hier blijven deze ontvangsten buiten de heffing van de vennootschapsbelasting, omdat deze n.v. aanspraak kan maken op de voor haar geldende deelnemingsvrijstelling. Zolang deze houdstermaatschappij niet op haar beurt het ontvangen dividend aan haar aandeelhouders uitkeert, blijft belastingheffing achterwege.

De bewindslieden achten dit een onbevredigende en niet met het oogmerk van de wetgever strokende situatie. Hoewel men hierover van mening kan verschillen, willen wij ons in het onderstaande alleen bezighouden met de wijze, waarop de Minister zich voorstelt verandering in deze situatie te brengen.

In de Memorie van Antwoord vindt men hierover het volgende: „De gereleveerde fiscale misbruiken zullen de pas worden afgesneden door te bevorderen, dat in de op artikel 27 te baseren Algemene Maatregel van Bestuur de bepaling wordt opgenomen, dat de bijzondere regelen niet zullen gelden voor *besloten* beleggingsmaatschappijen tot wier aandeelhouders een binnen- of buitenlands lichaam

behoort, dat 5% of een groter gedeelte van het aandelenkapitaal van de betrokken maatschappij in handen heeft”.

De ontworpen regeling zal derhalve zodanig worden, dat heffing van vennootschapsbelasting zal plaatsvinden bij de effecten-beleggingsmaatschappij, die fiscaal haar positie als zodanig kwijt raakt.

Bij de houdstermaatschappij blijft de deelnemingsvrijstelling bestaan, zodat dubbele heffing van vennootschapsbelasting wordt vermeden. Op het eerste gezicht derhalve een sluitende en bevredigende regeling.

De consequenties.

Er zijn echter verdere consequenties en voor een goed inzicht hierin moet een onderscheid worden gemaakt naar de motieven, welke tot de relatie houdstermaatschappij — effecten-beleggingsmaatschappij leiden.

In de eerste, zij het niet belangrijkste, plaats komt het voor, dat een particulier zijn aandelenbezit onderbrengt in een besloten effecten-beleggingsmaatschappij, dochter van een — eventueel daartoe op te richten — n.v., waarvan deze particulier de aandelen bezit.

(I.M.)

SENATOR

Gulden Eeuw

18, 20, 29, 33, 37 en 42 ct!

aanstekelijk lekker!

Hier is dus een n.v. tussen de particulier en de effecten-beleggingsmaatschappij geplaatst, ten einde op deze wijze de dubbele belastingvrijstelling bij effecten-beleggingsmaatschappij en houdstermaatschappij te genieten en de heffing van inkomstenbelasting te vermijden door deze dividenden in de houdstermaatschappij te cumuleren. Wanneer nu de effecten-beleggingsmaatschappij haar fiscale status als zodanig in de voorgenomen nieuwe regeling verliest, is de fiscale attractie van deze constructie inderdaad voorgoed verdwenen.

Men diene zich echter te realiseren, dat met deze regeling niet alleen de als onbillijk gevoelde fiscale voorsprong van deze particulieren wordt weggenomen, maar dat deze tegelijkertijd in een fiscaal nadelige positie wordt geplaatst in vergelijking met particulieren, die hun vermogen rechtstreeks in de vorm van aandelen in een effecten-beleggingsmaatschappij aanhouden. Immers, de door de besloten effecten-beleggingsmaatschappij gerealiseerde koerswinsten zullen nu door de vennootschapsbelasting worden getroffen, terwijl degene, die zijn vermogen rechtstreeks in de vorm van aandelen in een effecten-beleggingsmaatschappij aanhoudt, vrij van deze heffing zou zijn.

Door de nieuwe regeling zonder meer toe te passen, zou ter opheffing van een onbillijkheid (het onbelast blijven van dividenden) een nieuwe onbillijkheid (het belasten van gerealiseerde koerswinsten door vennootschapsbelasting) worden gecreëerd. Het is daarom noodzakelijk om tegelijk met het besluit om vennootschapsbelasting te heffen in het geval van houdstermaatschappij-effecten-beleggingsmaatschappij-constructies een overgangsregeling in het leven te roepen, waarbij het mogelijk wordt gemaakt de bestaande constructie weer ongedaan te maken.

Belangrijker moeten echter de consequenties van de nieuwe regeling worden geacht in de gevallen, waarin produktief werkzame n.v.'s en met name ook levensverzekeringmaatschappijen voor de belegging van overvloedige liquiditeiten resp. voor belegging van de premiereserve deze middelen hebben ondergebracht in een dochtermaatschappij, welke beleggingsmaatschappij is. Het gaat hier om middelen, welke voor een langere termijn beschikbaar zijn en waarvoor zowel het bedrijfseconomische als het algemeen economische belang eisen, dat deze bedragen aan de kapitaalmarkt worden toegevoerd. Het besef, dat een belegging in aandelen op langere termijn een bescherming tegen de voortschrijdende geldontwaarding kan bieden, dan wel een gemiddeld beter rendement oplevert dan een belegging in zgn. vastrentende waarden, heeft ertoe geleid, dat dergelijke reserves ten dele voor de aankoop van aandelen worden aangewend.

Een belegging in aandelen verlangt echter, meer dan in obligaties, een zekere dynamiek in het beheer. Een rationeel beleid vereist, dat naar gelang van de economische omstandigheden en vooruitzichten de samenstelling van de beleggingsportefeuille hieraan wordt aangepast, met andere woorden, het moet de verantwoordelijke beheerder vrij staan ongehinderd mutaties in het vermogen aan te brengen. Dit nu was en is binnen het kader van de huidige belastingwetgeving niet mogelijk voor aandelen, welke rechtstreeks worden aangehouden door een n.v., omdat iedere verkoop, die gepaard gaat met het realiseren van koerswinst leidt tot een zodanige belastingheffing, dat deze veelal prohibitief werkt. Door deze fiscale wetgeving blijven derhalve op zichzelf rationele transacties achterwege tot schade van de betrokken onderneming en de nationale economie.

Dit bezwaar werd opgeheven door de beschikbare middelen onder te brengen in een dochter-effecten-beleggings-

maatschappij en de belegging in effecten hierbinnen te doen plaatsvinden. Deze besloten effecten-beleggingsmaatschappij mag op grond van de Beschikking Beleggingsmaatschappijen koerswinsten fiscaal ongehinderd reserveren, zodat de gewenste mutaties in de effectenportefeuille kunnen worden aangebracht en derhalve een rationeel beleggingsbeleid kan worden gevoerd.

Met deze handelwijze mag men dergelijke vennootschappen niet verwijten, dat zij zich schuldig maken aan een „fiscaal misbruik”. Blijkens de overwegingen bij het invoeren van de Beschikking Beleggingsmaatschappijen gold juist als één van de argumenten „het bevorderen van een juiste verkooppolitiek”. De redenering, dat dit alleen voor particulieren, die hun vermogen in een beleggingsmaatschappij hebben ondergebracht, zou gelden is uiteraard niet houdbaar: een rationeel beleggingsbeleid is voor een n.v. even noodzakelijk als voor een particulier.

Bovendien heeft het gebruikmaken van de figuur van de effecten-beleggingsmaatschappij door n.v.'s voor de belegging van middelen het grote voordeel, dat op deze wijze geen effectenvermogens „bevoren” worden, hetgeen wel het geval is, wanneer de n.v. de aandelen rechtstreeks aanhoudt. Het behoeft nauwelijks betoog, dat het voor een goed functioneren van het beursapparaat gewenst is, dat niet een gedeelte van het beschikbare beleggingsmateriaal „off-side” wordt gezet. Wanneer men nog enige waarde hecht aan Amsterdam als financieel centrum, dan is het gewenst, dat de toch al hier en daar gesignaleerde „bloedarmoede” op de beurs niet nog eens door fiscale maatregelen wordt vergroot.

In de voorgenomen nieuwe regeling, waarbij effecten-beleggingsmaatschappijen, waarvan de aandelen in handen van n.v.'s zijn, fiscaal hun status als zodanig gaan verliezen en derhalve de winsten volledig belastbaar worden voor de vennootschapsbelasting, zullen de hiervoor genoemde economische nadelen in hun volle zwaarte worden opgeroepen. Daar staat tegenover, dat men met de Minister kan meevoelen, wanneer hij het een onbevredigende situatie acht, dat de via de effecten-beleggingsmaatschappij geïncasseerde dividenden op grond van de Beschikking Beleggingsmaatschappijen enerzijds en de deelnemingsvrijstelling anderzijds geheel buiten de belastingheffing blijven.

De vraag is derhalve: kan dit doel worden bereikt zonder de hiervoor genoemde ongunstige neveneffecten in het leven te roepen.

Een betere oplossing mogelijk.

Dit resultaat kan inderdaad worden bereikt, namelijk door de heffing van vennootschapsbelasting niet te doen plaatsvinden bij de besloten effecten-beleggingsmaatschappij door haar de status als zodanig te ontnemen, maar bij de n.v.-houdstermaatschappij door de deelnemingsvrijstelling te laten vervallen. Op deze wijze behoeft geen uitzondering te worden gemaakt op de fiscaal gunstige regeling voor besloten effecten-beleggingsmaatschappijen, maar dient een bepaling te worden opgenomen, waarin de deelnemingsvrijstelling komt te vervallen ten aanzien van dochtermaatschappijen, welke de fiscale status van besloten effecten-beleggingsmaatschappij hebben. Door voorts de reeds bestaande bepaling te handhaven, dat besloten effecten-beleggingsmaatschappijen minstens 60 pCt. van de geïncasseerde dividenden dienen door te geven, is de gewenste doorstroming naar de n.v.-houdstermaatschappij en daarmee de heffing van vennootschapsbelasting verzekerd.

Hoe zeer deze regeling de voorkeur verdient boven de

thans door de Minister voorgestelde blijkt uit het volgende. Het komt veelvuldig voor, dat de aandelen van een besloten effecten-beleggingsmaatschappij gedeeltelijk in handen zijn van een n.v. en gedeeltelijk in handen van particuliere beleggers. Wanneer nu het aandelenbezit van de n.v. 5 pCt. of meer van het totale aandelenkapitaal van de effecten-beleggingsmaatschappij uitmaakt, zal — in de regeling van de Minister — deze effecten-beleggingsmaatschappij fiscaal niet meer als zodanig worden erkend en zullen dividenden en koerswinsten volledig door de vennootschapsbelasting worden getroffen. Hiermede worden in één slag alle particuliere houders van de aandelen in de effecten-beleggingsmaatschappij in een fiscaal achtergestelde positie geplaatst, uitsluitend omdat zich onder de aandeelhouders toevallig ook een n.v. bevindt.

Uit dit laatste geval moge nog eens duidelijk gebleken zijn, dat, zo men de dividenden wenst te belasten, deze heffing niet bij de effecten-beleggingsmaatschappij, doch bij de houders van de aandelen in deze maatschappij dient plaats te vinden: bij de particuliere houder door de in-

komstenbelasting, bij de n.v.-houdstermaatschappij door de vennootschapsbelasting.

De Minister zoekt de bestrijding van het door hem gesignaleerde euvel bij de besloten effecten-beleggingsmaatschappij. Die keuze is principieel onjuist. De besloten effecten-beleggingsmaatschappij voldoet aan alle voorwaarden, welke nodig zijn voor het verkrijgen van het fiscaal gunstige regime, ook al is één harer aandeelhouders een n.v., welke de dividenden niet laat doorstromen. Daaraan kan de besloten effecten-beleggingsmaatschappij niets doen. Een regeling, waarbij de besloten effecten-beleggingsmaatschappij daarvoor fiscaal zou worden gestraft, is dan ook verkeerd.

Logisch is het, indien de fiscale ingreep plaatsvindt bij de n.v., welke de dividenddoorstroming verhindert, door de deelnemingsvrijstelling in dit geval uit te schakelen. Door middel van deze oplossing wordt het gewenste doel bereikt zonder dat nodeloos onbillijkheden en economische nadelen in het leven worden geroepen.

Purmerend.

Drs. H. W. DEUNK.

Kentering in het landbouwbeleid van de Verenigde Staten?

Het steunprijsprogramma.

De *doelstelling* van de Amerikaanse *steunprijspolitiek* is het bereiken van een zekere mate van stabiliteit, zowel voor het landbouwinkomen als voor het prijspeil van landbouwprodukten. Gestreefd wordt naar een inkomensniveau voor de individuele landbouwer overeenkomstig dat in andere bedrijfstakken, bij vergelijkbare omstandigheden wat betreft aanwending van kapitaal en arbeid.

In de jaren dertig was de steunpolitiek in hoofdzaak een hulpverlening om tijdens de toen heersende crisis een totale economische ineenstorting van de landbouw te voorkomen. Gedurende de tweede wereldoorlog en in mindere mate gedurende de Korea-oorlog waren de steunprijzen mede bedoeld om de produktie te stimuleren. Sindsdien hebben zij in de praktijk in sterke mate de functie gekregen het prijsdrukkende effect van de toename van de landbouwproduktie op te vangen.

Ten einde deze politiek uit te kunnen voeren is de Administratie door wetgeving gemachtigd voor landbouwprodukten steunprijzen vast te stellen op een niveau dat wordt uitgedrukt in een zeker percentage van de zgn. pariteitsprijs en — om deze steunprijzen te realiseren — tot het geven van leningen op, of tot aankoop van, produkten over te gaan.

Om de aanpassing van de produktieomvang aan de vraag te bevorderen staat de overheid een grote variatie produktiebeperkende middelen ter beschikking, zoals het binden van de steunprijs aan produktiebeperking qua oppervlakte of hoeveelheid, het doen van betalingen voor het uit de produktie nemen van land, en variaties en combinaties hiervan.

Bij de beoordeling van de betekenis van het steunprijsprogramma moet in het oog worden gehouden, dat de waarde van de produkten, welke er niet direct onder vallen, groter is dan die van de produkten, die er wel onder vallen,

nl. \$ 21 mrd. tegenover \$ 17 mrd. Bovendien heeft 98 pCt. van de steunbijdrage betrekking op granen, katoen en zuivel. Uiteraard ondervinden andere produkten, zoals de met graan als grondstof geproduceerde, wel de invloed van de programma's.

De desbetreffende wetgeving is meestal per produkt geregeld en wordt steeds herzien en aangepast. Desondanks heeft zich de laatste tijd in toenemende mate ernstige kritiek ontwikkeld op het bovenstaande systeem. Deze *kritiek* kan in hoofdzaak worden herleid tot de volgende punten.

Kritiek op de steunprijspolitiek.

1. De *kosten* zouden te hoog zijn. De uitgaven voor 1964 waren geraamd op ruim \$ 5 mrd., waarvan \$ 3,75 mrd. direct voor het steunprogramma en de rest voor de afzet van overschotten. Opgemerkt zij dat een gedeelte later in de Schatkist terugvloeit.

2. Van de commerciële landbouwproduktie is 80 pCt. afkomstig van 1 mln. bedrijven, d.i. 27 pCt. van het totaal aantal bedrijven van 3,5 mln. Deze 1 mln. bedrijven zouden voldoende kunnen produceren om aan alle behoeften te voldoen, en het gemiddelde netto inkomen van deze landbouwers is meer dan \$ 9.500 per jaar.

Aangezien de steunprogramma's in hoofdzaak worden uitgevoerd door middel van prijzen, wordt zodoende 80 pCt. van de steun uitgekeerd aan deze 1 mln. landbouwers met een gemiddeld inkomen van meer dan \$ 9.500, zodat de resterende 20 pCt. wordt verdeeld over 2,5 mln. landbouwers. Dit verdelingspatroon wordt uit hoofde van *sociale* overwegingen aangevochten. Er wordt op gewezen, dat deze 1 mln. landbouwers een inkomensniveau hebben, dat slechts door een derde deel van de Amerikaanse bevolking wordt genoten, zodat zij de steun het minste nodig hebben.

Hierteenover wordt gesteld, dat zónder de programma's de produktie groter zou zijn geweest en dat, althans aanvankelijk, de prijzen 20 pCt. of meer lager zouden hebben gelegen. De netto landbouwinkomens zouden dan tot de helft zijn gedaald. Bovendien zou dit een sneeuwbaaleffect hebben gehad op de bedrijfstakken die aan de landbouw leveren en van de welstand van de landbouw afhankelijk zijn. De totale kosten van het programma bedragen niet meer dan 5 pCt. van de uitgaven welke de consument doet voor voedselprodukten.

3. Er wordt ook op gewezen dat de steunprogramma's niet als resultaat hebben gehad, dat het *landbouwinkomen* hetzelfde niveau heeft bereikt als de inkomens in andere bedrijfstakken, bij vergelijkbare omstandigheden. Inderdaad is dit volgens schattingen slechts voor 5 à 6 pCt. van de bedrijven het geval.

Het totale landbouwinkomen bevindt zich sinds 1961 op een niveau van ongeveer \$ 12,5 mrd. Het gemiddelde inkomen per bedrijf nam gedurende deze jaren met 9 pCt. toe door afname van het aantal bedrijven. Het gemiddelde netto inkomen per bedrijf bedraagt thans ongeveer \$ 3.600 per jaar.

Het volgende staatje geeft een inzicht in de verdeling van de landbouwbedrijven volgens hun commerciële produktie voor 1962.

Commerciële produktie	Gem. netto landbouwinkomen	Aantal bedrijven
beneden \$ 5.000		2.113.000
\$ 5.000 - \$ 9.999	\$ 3.731	509.000
\$ 10.000 - \$ 19.999	\$ 6.207	594.000
\$ 20.000 of meer	\$ 10.180	384.000
gemiddeld voor Ver. St.	\$ 3.600	Totaal 3.600.000

Meer dan de helft van de bedrijven geeft een inkomen van minder dan \$ 3.600 per jaar. Binnen het kader van de actie „Strijd tegen de Armoede” wordt door de President aangenomen dat een gezin met een inkomen van \$ 3.000 of minder per jaar in de armoedige groep valt. Uitgaande van dit criterium is het aantal gezinnen op het platteland dat als armoedig wordt aangemerkt, relatief tweemaal zo groot als dat in stedelijke centra.

4. Dikwijls wordt gesteld, dat de steunprijzen de *efficiency* van de produktie verminderen. In bepaalde omstandigheden zal er wel enig verband zijn. De consument gebruikt verhoudingsgewijs thans echter een kleiner gedeelte van zijn inkomen voor voedsel dan ooit voorheen en hij heeft een ruime keus produkten van uitstekende kwaliteit. Door de efficiency is de produktie de laatste jaren toegenomen, waardoor de noodzaak van minimumprijzen en produktiebeperking juist wordt vergroot. Er zijn aanwijzingen dat, samen met onderzoek en voorlichting, prijsstabiliteit de efficiency vergroot.

5. Ondanks pogingen om de produktie aan de vraag aan te passen, wordt nog steeds met de opslag en distributie van *landbouwoverschotten* geworsteld. In juni 1954 had de overheid door middel van leningen op, of door aankoop van, produkten een bedrag van \$ 5,8 mrd. geïnvesteerd in aanwezige voorraden. Dit bedrag was voor juni 1964, dus 10 jaar later, \$ 7,1 mrd. Niettemin is onderwijl voor een marktwaarde van \$ 15 mrd. — de werkelijke kosten zijn aanmerkelijk hoger geweest — boven de normale commerciële export ter beschikking gesteld aan ontwikkelingslanden.

In het bijzonder het opslaan van overschotten is kostbaar. Door opeenhopende kosten van rente, op- en overslag en verlies zijn de geïnvesteerde bedragen voor granen

gemiddeld na 4½ jaar per dan nog aanwezige volume-eenheid verdubbeld.

Een ander bezwaar tegen overschotproduktie is de drukkende werking die overschotten op de wereldprijzen hebben. De afzet van overschotten kan de normale commerciële handel verstoren, indien deze de plaats zou innemen van commerciële aankopen. Bovendien is het mogelijk dat door het beschikbaar stellen van deze overschotten aan de uitbreiding van de eigen landbouwproduktie in de ontwikkelingslanden te lage prioriteit wordt gegeven. Ook is er geen zekerheid, dat deze produkten voldoen aan de smaak en eetgewoonten in de landen die voor het ontvangen van de overschotten in aanmerking komen.

Omstandigheden die de discussie over de landbouwpolitiek beïnvloeden.

Er zijn verschillende omstandigheden die mede beïnvloeden hoe op de bovengenoemde kritiek wordt gereageerd.

Doordat een groot gedeelte van het verbouwde graan op de bedrijven wordt vervoerd, is het traditie dat bij een beperking van de produktie de producent de *keuze* krijgt tussen *vrijwillige* en *verplichte* deelname. Soms krijgt hij deze keuze twee keer. Eerst door zich in een referendum uit te spreken voor een vrijwillig dan wel verplicht systeem en daarna, na verwerping van het laatste, door elk jaar individueel te bepalen of hij al dan niet mee zal doen aan produktiebeperking. Voor produktiebeperking ontvangt hij dan een beloning in de vorm van de steunprijs en premies voor het braak laten liggen van grond. De producent kiest begrijpelijkerwijs in vrijwel alle gevallen het vrijwillige systeem, waarbij hij dus een optie heeft om al of niet mee te doen. Het blijkt, volgens de Administratie, dat het vrijwillige systeem aanmerkelijk hogere financiële eisen stelt; alleen al voor granen zouden de uitgaven er \$ 1,5 mrd. hoger door zijn.

Het op zichzelf gelukkige feit dat de *produktie* per oppervlakte-eenheid steeds *toeneemt*, is een van de oorzaken van de moeilijkheden die men ondervindt bij het uitvoeren van de landbouwpolitiek. Ondanks beperkende maatregelen is de produktie meer toegenomen dan de consumptie. Dit is in hoofdzaak het gevolg van het sterk toegenomen gebruik van kunstmeststoffen, het gebruik van betere en resistente soorten en variëteiten, van nieuwe en verbeterde landbouwwerktuigen en -machines en van de moderne bestrijdingsmiddelen, welke ter beschikking zijn gekomen. Verwacht wordt, dat deze produktiestijging, die tot overschotvorming en prijsdrukking leidt, zich in de komende periode in belangrijke mate zal voortzetten, evenals de moeilijkheden welke hierdoor worden gecreëerd.

Deze ontwikkeling brengt tevens het *structuurprobleem* voor het voetlicht. Teveel bedrijven zijn te klein om de moderne methoden te kunnen toepassen en financieren. Enerzijds bevordert het steunprijsprogramma vermoedelijk dat deze bedrijven langer in de huidige vorm in stand blijven dan anders het geval zou zijn, anderzijds is het niveau van de steunprijzen veelal te laag voor een redelijk inkomen. Aandacht, in het bijzonder door research, wordt besteed aan de vraag aan welke eisen een levensvatbaar gezinsbedrijf in de toekomst zal moeten voldoen wat betreft oppervlakte, kapitaal en arbeidsbezetting, en in hoeverre de overheid de ontwikkeling moet leiden.

Hoe urgent deze vragen, die zich voordoen voor alle bedrijfstypen, zijn, wordt in het extreme gedemonstreerd

in de pluimveesector. De fabriekmatige produktie met moderne methoden heeft geleid tot concentratie, met het gevolg dat het allergrootste bedrijf thans tussen 600.000 en 700.000 eieren per dag produceert. Afgezien van de vraag of dergelijke monsterbedrijven rendabel zijn, zouden 300 van deze ondernemingen aan de dagelijkse behoefte in de Verenigde Staten kunnen voldoen!

De huidige *betalingsbalansmoeilijkheden*, in hoofdzaak veroorzaakt door de Amerikaanse bijdragen aan de economische en militaire hulpverlening, maken dat ook vanuit dat oogpunt aan de *landbouwexport* een grotere nationale betekenis wordt gegeven.

De Amerikaanse export van landbouwprodukten is in 1964 gestegen tot meer dan \$ 6 mrd., d.i. meer dan 25 pCt. van de totale export. In hetzelfde jaar werd voor \$ 17,8 mrd. geïmporteerd, waarvan \$ 4,1 mrd. landbouwprodukten. Van de ruim \$ 6 mrd. export was \$ 3,25 mrd. commercieel, \$ 1,35 mrd. commercieel met subsidie en \$ 1,6 mrd. onder speciale concessionele voorwaarden, ten behoeve van hulpverlening e.d.

Men heeft de indruk, dat door medewerking te verlenen aan de handhaving van wereldprijzen voor sommige produkten, in het bijzonder granen, op een bepaald niveau, door produktiebeperking en ook door deelname aan de internationale tarwe-overeenkomst, aan concurrerende exporterende landen gelegenheid wordt gegeven hun produktie en hun export uit te breiden. Het laatste ten koste van de Amerikaanse export. Dit heeft in de afgelopen winter o.a. aanleiding gegeven tot een verlaging van de Amerikaanse tarwe-exportprijzen met ruim 7 pCt.

De bovengenoemde goederen, die voor een waarde van \$ 1,6 mrd. concessioneel werden afgezet, waren *overschotten*, ter beschikking gesteld als *voedselhulp*. Wanneer overschotten eenmaal zijn ontstaan, is het vanzelfsprekend noodzakelijk ze zo nuttig mogelijk te besteden. In het bijzonder in landen waar door toenemende koopkracht de vraag naar voedsel toeneemt, kan voedselhulp een inflatoire werking tegengaan. Door sommigen wordt zo'n grote waarde gehecht aan de betekenis van overschotten voor economische hulpverlening, dat men ze voor dit doel ook zou willen produceren.

Er wordt ook een verband gezien tussen de huidige onderhandelingen onder de Kennedy-ronde en voedselhulp. Eén van de moeilijkheden is de eis van exporterende landen om de mogelijkheid van toegang tot de E.E.G.-graanmarkt te handhaven. Zou door toegenomen produktie in de E.E.G. de importbehoefte verdwijnen, dan zou deze weer gecreëerd kunnen worden door hoeveelheden uit de commerciële markt te nemen en deze voor „voedselhulp” te bestemmen.

Zolang niet volledig is geanalyseerd wat de voor- en nadelen en wat de werkelijke kosten zijn, vergeleken met alternatieve hulpverleningsmiddelen, is het laatste woord over de produktie en het gebruik van landbouwoverschotten ten behoeve van de economische ontwikkeling nog niet gesproken. Een oordeel hangt uiteraard tevens af van de vraag of dit probleem vanuit een hulpverlenings- dan wel een landbouwpolitiek standpunt wordt benaderd, dan wel vanuit beide.

Uit hoofde van de nagestreefde handhaving van toegang tot de importmarkten, en tevens uit voedselhulp-overwegingen en overschotproblemen, wordt ook aandacht besteed — voorlopig in het bijzonder voor granen — aan voorstellen voor een internationaal overeengekomen wereldpatroon voor produktie en distributie, zoals die wel geopperd zijn.

Ook het feit dat men in sommige Amerikaanse afzetgebieden, zoals de E.E.G., een *protectionistische tendens* meent te ontwaren, heeft een zekere invloed op de atmosfeer waarin de discussie over de landbouwwetgeving plaatsvindt.

In het binnenland is zich in politiek opzicht een verschuiving aan het voltrekken. Deze heeft invloed op de positie van het legendarische „farm bloc”, dat in de jaren dertig de stoot gaf aan de totstandkoming van de landbouwwetgeving, waarop het huidige systeem nog grotendeels is gebaseerd.

Het *wetgevende lichaam* van de Verenigde Staten bestaat uit de Senaat en het Huis van Afgevaardigden. Elke deelstaat kiest 2 leden voor de Senaat en evenveel afgevaardigden voor het Huis als de staat veelvouden van 30.000 inwoners heeft. Voor het kiezen van de afgevaardigden zijn de staten in kiesdistricten verdeeld. Hoewel het gemiddelde aantal inwoners per kiesdistrict in een staat 30.000 bedraagt, wil dit niet zeggen dat elk kiesdistrict 30.000 inwoners telt.

Wijziging en aanpassing van de kiesdistricten heeft geen gelijke tred gehouden met de grote verschuiving van de bevolking van het platteland naar de stedelijke gebieden. Momenteel maakt de landbouwbevolking nog 7 pCt. van het totaal uit en dit percentage is nog dalende. Hoewel het aantal vertegenwoordigers van landbouwgebieden afnam, zijn deze relatief nog steeds sterker vertegenwoordigd dan de stedelijke gebieden.

In 1964 nu heeft het Supreme Court de uitspraak gedaan, dat de kiesdistricten moeten worden gebaseerd op het „one man one vote”-principe. Hiermede bedoelt men, dat bij de verkiezing elke stem even zwaar moet wegen en dat het aantal inwoners van elk kiesdistrict de 30.000 personen zo nauwkeurig mogelijk moet benaderen. Hoewel hierover nog steeds wordt gestreden, is deze herindeling thans in uitvoering. Zij zal tot gevolg hebben dat de vertegenwoordiging van de landelijke streken, en dus van de landbouw, relatief verder zal verzwakken. Onderwijl is reeds gebleken dat de numerieke vermindering — als reactie — een nauwere samenwerking van wetgevers met landbouwbelangen ten gevolge heeft, zoals het vorige jaar, toen, tegen de wens van de Administratie in, de import van vlees werd geregeld.

De President heeft zowel tijdens de verkiezingscampagne van het vorige jaar als in de daarna ingediende wetsontwerpen te kennen gegeven naar ingrijpende ontwikkelingen, o.a. op het gebied van het onderwijs, de sociale voorziening en de volksgezondheid, te willen streven. Uitvoering van deze en andere programma's, als deze door het Congres worden aanvaard, zullen zware *eisen* aan de *Schatkist* stellen.

Daarnaast heeft de President verklaard een zo *zuinig* mogelijk *beleid* te willen voeren. Getracht wordt om een onevenwichtige toename van de overheidsuitgaven te voorkomen door aanpassing en beperking van bestaande programma's, waar dit mogelijk is.

Kentering in het landbouwbeleid?

In de „State of the Union”-boodschap van 4 januari 1965 heeft de President met betrekking tot de *landbouwpolitiek* het volgende gezegd: „Onze economie dankt veel aan de efficiëntie van onze landbouwers. Wij moeten doorgaan met zeker te stellen, dat zij de gelegenheid hebben een redelijke beloning te verdienen. Ik heb de Minister van Landbouw geïnstrueerd de leiding te nemen bij een ernstig streven om nieuwe wegen te vinden om de hoge

kosten van onze landbouwprogramma's te verminderen en meer aandacht te besteden aan de kleine boer, die in de eerste plaats hulp nodig heeft".

De door de President in april 1965 aan het Congres voorgelegde *wetsvoorstellen* houden een tarweprogramma in, waarbij het genot van steunprijzen gebonden blijft aan vrijwillige produktiebeperking met vergoeding voor niet-bebouwde oppervlakte. Om het inkomen te verhogen zou de prijs voor *tarwe*, bestemd voor binnenlandse consumptie, worden verhoogd, doch de prijs voor exporttarwe op het niveau van de wereldmarkt komen. De uiteindelijke prijs welke de boer ontvangt, is het resultaat van beide, en zal lager zijn wanneer de exporthoeveelheid relatief groter wordt.

Voor *voergranen* wordt voorgesteld het bestaande programma, eveneens berustend op het beginsel van de steunprijs, gebonden aan produktiebeperking en vergoeding voor onbebouwde oppervlakte, te handhaven. De produktie van *sojabonen* zou worden aangemoedigd. Voor *rijst* wordt een programma voorgesteld overeenkomstig dat voor tarwe, met een hogere prijs voor het gedeelte voor de binnenlandse consumptie en een wereldprijsniveau voor het te exporteren gedeelte. Voor *rijst* en *wol* wordt overigens de mogelijkheid voorgesteld om in de prijs een behoefte-element te brengen. De producent, die grotere hoeveelheden produceert, zou per eenheid minder ontvangen.

Om vraag en aanbod meer in evenwicht te brengen wordt verder voorgesteld om wederom — in aanvulling op het reeds genoemde systeem — de mogelijkheid te openen om voor een periode van 5 à 10 jaar land uit de produktie te nemen tegen een jaarlijkse betaling door de overheid.

De wetgeving zou voor 2 jaar van kracht zijn. Wetsvoorstellen voor *katoen*, *suiker* en *tabak* zijn of worden afzonderlijk ingediend.

De verklaring, de voorstellen en de daarbij gegeven toelichting van de President maken de indruk van een streven om een kentering in het beleid in te luiden, doch dit zeer geleidelijk te doen. In de toelichting wordt gezegd, dat de steunprogramma's nodig blijven, omdat de produktiestijging sneller plaatsvindt dan de consumptie.

Het streven is gericht op een vermindering van het gebruik van exportsubsidies en een aanpassing van de prijs van het te exporteren produkt aan de wereldprijs. Hierdoor zou enerzijds worden bezuinigd op overheidsuitgaven, terwijl anderzijds de producent zal worden genoodzaakt zich meer op de realiteit en op de concurrentie van de wereldmarkt te richten. Ook wil men de overschotproduktie verminderen en overschotten voor voedselhulp beschikbaar blijven stellen.

De Amerikaanse consument zal een hogere prijs moeten betalen voor bepaalde levensmiddelen, terwijl de verborgen overheidssubsidie zal verdwijnen. Ook hier dus bezuiniging van overheidsuitgaven en een streven naar aanpassing aan de marktomstandigheden.

In de toelichting wordt tevens gezegd, dat de besparingen zullen worden gebruikt voor het stimuleren van de economische ontwikkeling — bedoeld wordt andere dan landbouwontwikkeling — van het platteland. Een aantal maat-

regelen is voorgesteld om te bevorderen dat voldoende bestaansmogelijkheden worden gecreëerd ten einde het de exploitanten van onrendabele bedrijven mogelijk te maken in andere bedrijfstakken werk te vinden.

Voor de economische ontwikkeling van het platteland worden thans reeds activiteiten ontplooid, o.a. in de vorm van zgn. community-projecten voor gezondheidszorg (consultatiebureaus), onderwijs (kleuterverzorging en herscholing van volwassenen), coöperatieve ondernemingen (bijv. veilingen en verwerkingsbedrijven van landbouwprodukten) en de bevordering van het deelnemen van de plattelandsjeugd aan het „Job Corps”. Daarnaast bestaat de mogelijkheid tot het verstrekken van leningen voor de uitvoering van recreatieprojecten door landbouwers, bijv. visvijvers en golfterreinen, ter verbetering van hun inkomenspositie.

Voorgesteld wordt, het bestaande landbouwers, die hun land uit de produktie willen nemen, mogelijk te maken op hun bedrijf te blijven wonen, en hun die de landbouw vaarwel willen zeggen, toe te staan hun produktietoewijzing te verkopen.

In ogenschijnlijke tegenstelling tot deze maatregelen wordt voorgesteld om voor rijst en wol het steunbedrag bij grotere produktie-eenheden te verminderen. Dit voorstel moeten wij zien als een „proefballon” om na te gaan hoe de publieke opinie en de wetgevers op een dergelijk voorstel reageren, waarbij men twee relatief kleine produkten heeft gekozen. De gedachte is om tegemoet te komen aan de kritiek, dat bedrijven, die dit voor hun omvang niet nodig hebben, steunprijzen genieten die voor kleinere bedrijven onontbeerlijk zijn. Wij mogen aannemen, dat het tevens de bedoeling is het probleem van de bedrijfsoppervlakte in moderne omstandigheden in discussie te brengen. Overigens heeft men voor suiker reeds geruime tijd een dergelijk systeem.

Uiteraard zijn de voorstellen een compromis van vele stromingen, maar er zijn aanwijzingen dat de Administratie stappen hoopt te doen om een periode van mindere bemoeiing van de overheid in te luiden. Door wat hogere binnenlandse prijzen hoopt men de Schatkist te ontlasten en het landbouwkomen te verhogen; door lagere exportprijzen hoopt men dat de produktieomvang meer zal worden gericht op de werkelijke commerciële vraag. Er zijn geen aanwijzingen, dat men voorziet de steunprijsprogramma's binnen een afzienbare periode te kunnen beëindigen.

Het feit, dat wordt voorgesteld de wetgeving voor 2 jaar van kracht te verklaren, zou er wel op kunnen wijzen dat men het huidige tijdvak als een overgangperiode beschouwt. Dit laatste omdat de consequenties van de technologische revolutie, welke voortduurt, niet voor een langere periode zijn te overzien.

Het structuurprobleem hoopt men op te lossen door de economische ontwikkeling van de landelijke gebieden te bevorderen en door faciliteiten te verlenen aan „kleine” landbouwers, die de landbouw willen verlaten.

Het Congres zal nu moeten beslissen of het de door de Administratie vooralsnog voorzichtig voorgestelde richting zal willen ingaan.

Washington D.C.

A. S. TUINMAN.

Leeft met Uw tijd mee! Leest „E.-S.B.”!

Cureren in Engeland

De keuze van een nieuwe Tory-aanvoerder, het zojuist verschenen O.E.S.O.-rapport waarin de economische toestand van het Verenigd Koninkrijk wordt belicht en de nieuwe maatregelen van de Britse Minister van Financiën, Callaghan: het zijn even zovele gebeurtenissen die de aandacht op Engeland doen richten.

Edward Heath, opvolger van Sir Alec Douglas-Home, is een veelzijdig man. Als „chief whip” wist hij de conservatieve Lagerhuisfractie door de Suez-crisis te loodsen. Het lag niet aan hem dat Engeland de toegang tot de Club van Zes (nu ook wel „Vijfeneenhalf” geheten) werd ontzegd; als Englands vertegenwoordiger bij de besprekingen in Brussel toonde hij zich een bekwaam onderhandelaar. Dat Heath niet terugdeinst voor ingrijpende maatregelen bewees hij als Minister van Handel en Industrie door zijn voorstellen tot afschaffing van de verticale prijsbinding. Als schaduwminister van Financiën maakte hij het de Labour-regering, in het bijzonder Callaghan, in het Lagerhuis niet gemakkelijk en in het oppositionele debat, daar waar Douglas-Home duidelijk de mindere was van Wilson, staat hij op agressieve wijze zijn mannetje. Uit alles blijkt dat een nieuwe generatie conservatieven de wacht overneemt, de jongere, intellectuele, politieke professionals en experts, veelal afkomstig uit de middenklasse (Heath zelf is een „grammar school boy”), vervangen de uit de Establishment afkomstige oudere garde van bekwame amateurs. Dat zou wel eens van grote invloed kunnen zijn op de uitslag van de eerstvolgende verkiezingen, op welk tijdstip deze dan ook mogen plaatsvinden.

Men mag niet verwachten dat de maatregelen, getroffen om de toestand van de Engelse betalingsbalans te verbeteren, reeds op korte termijn resultaten zullen afwerpen. Integendeel, niet voor eind 1966 zal de betalingsbalans weer in evenwicht zijn. Aldus de conclusie van het jongste door de O.E.S.O. uitgebrachte „Economic Survey”, gewijd aan het Verenigd Koninkrijk. De pogingen na 1961 gedaan om de economische situatie te verbeteren en een stabiel groeipercentage te effectueren zijn hun doel voorbij geschoten. De sterk toegenomen vraag heeft zowel de prijzen als de betalingsbalans sterk onder druk gezet, waardoor reeds medio 1964 deflatoire maatregelen nodig waren, aldus het rapport, dat stelt dat „the United Kingdom has suffered not from too much stop-go, but rather from too much go-stop”¹⁾. Daar de betalingsbalans al jaren ernstige gebreken vertoont, maakt dit de huidige crisis des te ernstiger. Zoals uit navolgend staatje blijkt gaf 1964 een aanzienlijke verslechtering te zien zowel wat de handelsbalans als wat de kapitaalrekening betreft. Liefst £ 745 mln. bedroeg in dat jaar het tekort op het totaal van lopende rekening en kapitaalrekening. Een uitgebreide reddingsactie van de bij het I.M.F. aangesloten landen gaf het pond sterling voorlopig soelaas.

Het rapport ziet veel overeenkomsten tussen de expansieperioden 1959-1961 en 1963-1965: een snelle stijging van consumptieve- en investeringsuitgaven ten gevolge van stimulansen als verlaging van directe belastingen en omzetbelastingen en verhoging van bepaalde

De belangrijkste posten van de Engelse betalingsbalans (in £ mln.)

jaar	lopende rekening	waarvan handelsbalans	kapitaalrekening	totaal lopende rekening en kap.rekening
1958	+ 345	+ 41	- 192	+ 153
1959	+ 140	- 116	- 259	- 119
1960	- 275	- 404	- 188	- 463
1961	- 22	- 149	+ 50	+ 28
1962	+ 90	- 98	- 107	- 17
1963	+ 96	- 80	- 174	- 78
1964	- 374	- 553	- 371	- 745

investeringspremies. De stijging van de consumptieve vraag liep echter vooruit op de uitbreiding van de investeringen. Een en ander leidde tot ernstige bottlenecks en tot een zware druk op de kosten, vooral de arbeidskosten. Weliswaar verwachtte men voor 1963 dat de betalingsbalans tijdelijk zou verslechteren, maar niet dat dit zo snel en in zo'n hevige mate zou gebeuren. De belangrijkste oorzaak hiervan was de excessieve vraag die tot sterke stijging van de invoer leidde: sinds 1961 is de import, naar volume gemeten, met ca. 6 pCt. per jaar gestegen, d.i. tweemaal het groeipercentage van het bruto nationaal produkt. Volgens het O.E.S.O.-rapport is het dan ook de achteruitgang van de betalingsbalans, en daarmee het falen van de politiek van beheersing van de vraag, die de belangrijkste rem vormt voor de economische groei.

De maatregelen van eind 1964 en de begroting van april 1965 beoogden een tempering van de binnenlandse vraag ten einde ruimte te scheppen voor een verbetering van de betalingsbalans. Daartoe behoren o.a. fiscale maatregelen gericht op bevordering van herinvestering van ondernemingswinsten, verhoging van de inkomstenbelasting en de omzetbelasting op dranken en tabaksartikelen, vermindering van de overheidsuitgaven, verhoging van de invoerrechten en kredietbeperkende maatregelen. Zelfs bij de dit jaar nog te realiseren loons- en salarisverhogingen, ter compensatie van de gestegen prijzen (de index van de detailhandelsprijzen is van december 1964 tot mei 1965 gestegen met 2,9 pCt.), zullen de getroffen maatregelen leiden tot een afzwakking van de stijging van de consumptieve vraag in 1965. Tevens zijn maatregelen genomen om de stroom kapitaal naar het buitenland af te dammen, o.a. door investeringen in het buitenland onaantrekkelijker te maken.

In het O.E.S.O.-rapport wordt terecht opgemerkt dat evenwicht op de betalingsbalans niet voldoende is. Het aflossen van de schulden aan het I.M.F. vereist een jaarlijks overschot van £ 200 mln. in de jaren 1967-1970; daarnaast is het gewenst de monetaire reserves tot een hoger niveau op te trekken. Om deze doeleinden te kunnen realiseren is verbetering van de concurrentiepositie van de Britse industrie op de wereldmarkt een noodzakelijke voorwaarde (van 1958 tot 1964 daalde het Britse aandeel in de totale werelduitvoer van industriële produkten geleidelijk van 17,7 tot 13,7 pCt.). Dit is alleen mogelijk door de kosten minder snel te laten stijgen dan die van de buitenlandse concurrenten. Programma's zijn ontwikkeld om de arbeidsproductiviteit op te voeren, alsmede ten einde rationalisatie en modernisering van bepaalde industrieën (havens!) te bewerkstelligen.

¹⁾ Zie ook: „To stop or to go: that is the British question” door Drs. M. Hart in „E.-S.B” van 17 maart 1965.

De strekking van het rapport samenvattend kan men stellen dat het noodzakelijk is de verhouding uitvoer-invoer te verbeteren, omdat aan de huidige penibele situatie de slechte toestand van de betalingsbalans ten grondslag ligt. Die te cureren is een taak die jaren vergt.

Bezien wij nu de resultaten van de getroffen maatregelen. In de eerste vijf maanden van dit jaar was de uitvoer 4,5 pCt. hoger dan in de overeenkomstige maanden van het jaar 1964 en per maand 4 pCt. meer dan het gemiddelde over 1964. De uitvoer loopt echter weer langzaam terug en daalde in juni jl. voor de vierde achtereenvolgende maand; deze ligt nu nog slechts minder dan 2 pCt. boven het gemiddelde van 1964. Het tekort op de handelsbalans werd weliswaar in die zelfde maand iets teruggebracht, doch dit vrij gunstige resultaat is slechts te danken aan de daling van de invoer. Het totale resultaat van het eerste halfjaar 1965 is dat de invoer gemiddeld slechts 1 pCt. lager is dan in 1964. Op basis van de gegevens over het eerste halfjaar 1965 komt men voor dit jaar op een handelsbalanstekort van £ 300 à £ 400 mln. en dat is bij lange na geen voldoende verbetering t.o.v. het tekort over 1964 van £ 553 mln.

De Britse Minister van Financiën heeft daarom op 27

juli jl. een reeks verdere maatregelen aangekondigd ter versterking van de positie van de Britse betalingsbalans. Zij houden in: een verder verminderen van de overheidsuitgaven, scherpere deviezencontrole, vermindering van de invoerkredieten, kredietbeperkende maatregelen, verruiming van exportkredieten; verder zal een deel van de particuliere bouw aan een vergunningstelsel worden gebonden, zullen investeringsprogramma's worden vertraagd, wordt de maximale afbetalingstermijn voor vele duurzame consumptiegoederen van 3 op 2½ jaar gebracht en wordt het invoeren van goedkope hypotheeklen, teneinde de koop van huizen door jonge mensen te vergemakkelijken, voorlopig opgeschort.

In hoeverre de jongste maatregelen een deflatoire werking zullen hebben is moeilijk te voorspellen; het gaat er meer om de huidige overvloedige binnenlandse vraag af te romen en werkgelegenheid over te hevelen naar de voor de export werkende industrieën. Jammer is het, aldus „The Financial Times” van 28 juli jl., dat de regering haar maatregelen in verschillende doseringen over de periode november 1964 — juli 1965 heeft uitgesmeerd en zij zich niet eerder heeft gerealiseerd dat meer dan de oorspronkelijke maatregelen direct nodig was om het vertrouwen in het pond te bewaren.

Schiedam.

P. A. DE RUITER.

Duitse industrie bezorgd over looneisen en sociale lasten

Kritiek op wet vermogensvorming werknemers

Loonontwikkeling.

Hoewel de lonen in de Duitse industrie sinds 1958 reeds met 48,5 pCt. zijn gestegen, laat het zich aanzien dat de ontwikkeling van het loonpeil zich nog in sterke mate zal doorzetten. Zo werden in het afgelopen jaar voor 11 mln. werknemers nieuwe overeenkomsten gesloten, die een loonsverhoging van 7 tot 7,5 pCt. met zich brachten. Daarnaast werden voor een groot aantal werknemers regelingen voor loonsverbetering van 2 tot 4 pCt. van kracht, waarover tussen ondernemingen en vakbonden in de industriële sector reeds in 1963 overeenstemming was bereikt. Voor 3 mln. werknemers kwamen gedurende de eerste drie maanden van dit jaar nog loonsverhogingen tot stand van 6,5 tot 8,5 pCt., exclusief de extra 1 pCt. vakantiegeld.

De laatste jaren zijn de lonen met gemiddeld 8 pCt. per jaar omhoog gegaan, waartegenover een stijging van de arbeidsproductiviteit van slechts 6 pCt. stond. De lasten, voortvloeiend uit deze wanverhouding tussen de stijging van het loon- en productiviteitspeil, konden slechts zeer gedeeltelijk via de prijzen worden verhaald. Volgens het bedrijfsleven is een verdere doorberekening ook in de toekomst niet te realiseren, omdat de industrie in belangrijke mate op de export is aangewezen en de scherpe concurrentie prijsverhogingen in het algemeen onmogelijk maakt. De binnenlandse markt biedt in dit opzicht iets meer ruimte, echter met dien verstande dat dit uitsluitend geldt voor ondernemingen met een overheersende marktpositie.

De industrie probeert de toegenomen loonkosten en sociale lasten zoveel mogelijk door rationalisatie op te

vangen, maar het bedrijfsleven is van mening dat dit steeds moeilijker wordt. Men heeft een rustpauze nodig om de reeds genomen rationalisatiemaatregelen volledig effect te doen sorteren en om de arbeidsproductiviteit haar achterstand t.o.v. de loonontwikkeling te laten inhalen. Het ziet er echter niet naar uit, dat het bedrijfsleven deze rustpauze zal worden gegund. De Minister van Arbeid, Blank, heeft — tot verontwaardiging van de industrie — voor 1965 reeds een gemiddelde loonsverhoging van 8,5 pCt. voorspeld. Dergelijke voorspellingen zullen volgens het bedrijfsleven de vakbonden aanmoedigen hun eisen op te schroeven en werken bovendien prijsstijgingen in de hand.

Wet vermogensvorming werknemers.

Het bedrijfsleven heeft eveneens scherpe kritiek geuit op de nieuwe wet over de vermogensvorming voor werknemers. Deze wet verleent de werknemer (feitelijk de vakbonden) het recht om, onafhankelijk van de loonovereenkomsten, met de werkgever overeenkomsten over vermogensvorming af te sluiten. Als plafond is per werknemer een bedrag van 312 mark per jaar vastgesteld; indien hij gehuwd is en minstens drie kinderen heeft, is het maximum 468 mark. De door de ondernemers voor dit doel gefourneerde gelden zijn zowel voor de ontvangers als voor hun zelf belastingvrij en mogen binnen vijf jaar uitsluitend worden uitgegeven voor woningbouw of voor het verwerven van aandelen. Als eerste heeft de bouwnijverheid dergelijke overeenkomsten over vermogensvorming afgesloten.

Het „Bundesverband der deutschen Arbeitgeberver-

bände" schat, dat de nieuwe wet het bedrijfsleven 6 tot 9 mrd. mark zal kosten. In beginsel zijn de ondernemers niet ongenegen om van hun kant bij te dragen tot vermogensvorming van de werknemers; zij stellen zich echter op het standpunt, dat dit effectiever kan gebeuren door het sparen te bevorderen. Daarnaast verdenken de ondernemers er de vakbeweging van, dat deze de vermogensgelden van de werknemers wil beheren en, met dit vermogen achter de hand, de beslissingsvrijheid van de werkgevers zal trachten te beperken. Zij argumenteren terecht: „De vakbeweging is in Duitsland inmiddels zelf ondernemer geworden. Aan de ene kant treedt zij op als vertegenwoordigster van de werknemers, maar aan de andere kant heeft zij zich tot een werkgeefster van betekenis ontwikkeld. Welke transacties zal zij afsluiten met het geld, dat het bedrijfsleven volgens de nieuwe wet moet fourneren? Zij heeft nu reeds aandelenpakketten opgekocht van industriële ondernemingen, waarvan de waarde in de miljoenen loopt”.

Verdere eisen vakbeweging en standpunt werkgevers.

De vrees, dat de vakbeweging ernaar streeft op de stoelen van de werkgevers plaats te nemen, wordt nog gevoeld door het nieuwe actieprogramma van de „Deutsche Gewerkschaftsbund”. Dit programma bevat de eis, dat de directies en raden van bestuur der ondernemingen paritair bezet moeten zijn. De vakbeweging is er niet meer mee tevreden, dat zij een directeur voor personeelszaken mag benoemen: zij eist medezeggenschap in alle aangelegenheden van het bedrijf en wel op een dergelijke basis, dat zij niet kan worden overstemd. De werkgevers beschouwen dit streven als onaanvaardbaar. Volgens hun kunnen zij geen directies hebben met een Janushoofd: aan de ene kant vakbeweging, aan de andere kant ondernemer.

In genoemd actieprogramma zijn echter nog meer punten vervat, die weinig rust voorspellen. De „D.G.B.” wil successievelijk (uiterlijk 1975) het volgende bereiken: achturige werkdag bij een werkweek van vijf dagen, groter aandeel van de werknemers in de winst van de bedrijven, uitbetaling van een dertiende maand loon, minstens vier weken vakantie, betaling van extra vakantiegeld, wettelijke doorbetaling van het loon in geval van ziekte gedurende minstens zes weken, een meer redelijke verdeling van het vermogen. De Bond beweert inzake deze eisen overeenstemming te hebben bereikt met de vakbeweging in de landen van de E.E.G.

De werkgevers stellen daartegenover, dat hun so-

ciale lasten sinds 1950 reeds zijn gestegen van 12 tot 55 mrd. mark. Het is niet mogelijk deze kosten opnieuw met miljarden uit te breiden. Vermindering van de werktijd zou de toestand nog verscherpen, die nu reeds in enkele takken van nijverheid bestaat: het moeten weigeren van orders, omdat deze niet kunnen worden uitgevoerd. Volgens de berekeningen van de werkgevers komt een uur minder werken per week neer op een verlies van 500.000 arbeidskrachten; gezien de gespannen verhoudingen op de arbeidsmarkt is dit naar hun opvattingen onverantwoordelijk. Bovendien zouden de voorstellen van de vakbeweging onvermijdelijk tot aanzienlijke prijsstijgingen leiden, waarmee noch de werknemers noch de werkgevers zijn gediend. Commentaar van de voorzitter van de „D.G.B.”, Rosenberg: „Bare nonsens. Sinds 1950 hebben zich in de Bondsrepubliek vermogens gevormd ten bedrage van 530 mrd. mark. Het aantal miljonairs is gestegen van 1.566 tot 11.663”.

De tegenvoorstellen van de werkgevers n.a.v. Rosenbergs actieprogramma luiden:

1. Voorlopig geen verdere verkorting van de werktijd, onder het motto: „We hebben voldoende werktijd nodig om ons bedrijfsleven te ontwikkelen en het verder aanwerven van buitenlandse arbeidskrachten te vermijden”.

2. Jaarlijkse loonsverhogingen uitsluitend binnen het kader van de totale economische ontwikkeling, daarbij rekening houdend met extra lasten voortvloeiend uit de secundaire eisen en de sociale wetgeving.

3. Bevordering van de vermogensvorming der werknemers door maatregelen van overheidswege, aangevuld door regelingen van het bedrijfsleven en door persoonlijke initiatieven.

4. Stapsgewijze verlenging van de vakantie voor werknemers binnen het kader van de bedrijfsmogelijkheden.

5. Uitbouw van de sociale voorzieningen door hervormingen van de ziekte-, pensioen- en werklozenverzekering.

6. Bevordering van een zinvolle samenwerking tussen de bedrijfsleiding en het personeel.

Op basis van deze tegenvoorstellen zijn de ondernemers bereid met de vakbeweging samen te werken. De werkgevers zijn er zich van bewust, dat het tot een compromis moet komen, maar dit mag geen nadelige gevolgen hebben voor de groei, de modernisering en de stabiliteit van het bedrijfsleven. Zou dit wèl het geval zijn, zo concluderen zij, dan zou tot acties moeten worden overgegaan.

Berlijn.

L. J. M. VAN DEN BERK.

AANTEKENING

Werkgeversrapport over bezitsvorming

In een zojuist verschenen rapport getiteld „Wegen naar bezitsvorming” reageert een commissie uit de vier centrale werkgeversverbonden kritisch op de voorstellen met betrekking tot de zgn. vermogensaanwasdeling, die verleden jaar door de vakbeweging in discussie zijn gebracht. De Commissie, onder voorzitterschap van Prof. Dr. P. Kuin, spreekt zich in haar rapport uit voor andere methoden van

bezitsvorming door werknemers. Het rapport is door de Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden aanvaard als uitgangspunt voor het in dit opzicht te voeren beleid.

In het navolgende zal een uittreksel uit het werkgeversrapport worden gegeven. Voor een overzicht van de belangrijkste punten van het werknemersrapport (verder te noemen VAD-rapport) zie men „E.-S.B.” van 29 juli 1964.

Uitgangspunten.

In het eerste hoofdstuk van haar rapport levert de Commissie commentaar op de uitgangspunten en rechtvaardigingsgronden voor de werknemersvoorstellen, vervat in het rapport „Bezitsvorming door vermogensaanwasdeling”. In dit VAD-rapport worden zes rechtvaardigingsgronden aangevoerd, t.w.:

1. de wens tot bezitsvorming in ruimere kring dan tot dusver het geval is;
2. de wens tot verdere herverdeling van het nationaal inkomen ten gunste van de werknemers;
3. de wens tot vermindering van de bestaande vermogensongelijkheid;
4. de stelling dat de gevoerde loonpolitiek anderen dan de werknemers relatief zou hebben bevoordeeld;
5. de stelling dat het geldende eigendomsrecht niet meer in overeenstemming zou zijn met de ontwikkeling van het algemeen rechtsbewustzijn;
6. de wens tot verwezenlijking van de deelgenootschaps-gedachte.

Ad 1: bezitsvorming.

De opvatting dat de vorming van bezit in ruimere kring dan tot dusver kon worden waargenomen wenselijk is, is voor de Commissie de grondslag van haar beschouwingen. Zij ziet hierin een gemeenschappelijk uitgangspunt voor een discussie met de vakbeweging. Anders dan het VAD-rapport is de Commissie echter van mening dat voor de bezitsvorming niet in de eerste plaats gedacht moet worden aan extra inkomen. De voornaamste bron dient haars inziens te worden gevonden in besparing uit het lopend inkomen.

De Commissie meent dat de mogelijkheid tot sparen uit het eigen inkomen in de periode 1952-1964 aanzienlijk is vergroot. Vergroting van de spaarneiging is van verschillende factoren afhankelijk. Een absolute spaardwang acht de Commissie niet verenigbaar met de principieel wenselijke vrijheid die aan de individu wordt gelaten ter zake van de bestemming van zijn inkomen. Bij de *belegging* van de gevormde besparingen stelt de Commissie zich op een ruimer standpunt dan het VAD-rapport door uit te gaan van de waarschijnlijke en rationele behoeften van de betrokkenen zelf. De Commissie meent dat aan de werknemers zoveel mogelijk zeggenschap en keuzemogelijkheden ter zake van de belegging van hun bezit moet worden gelaten.

Ad 2: inkomensherverdeling.

De Commissie stelt zich op het standpunt dat voor de leiders van ondernemingen consolidatie of verandering van de inkomensverhoudingen in de samenleving geen zelfstandige doeleinden zijn. Wel meent zij dat inkomensverschillen in onze volkshuishouding een reële functie vervullen. Er vindt reeds een grootscheepse herverdeling plaats via de sociale verzekeringen en de belastingen. De vraag of nog een verdere herverdeling kan worden aanvaard kan niet in algemene zin worden beantwoord. Onder bepaalde omstandigheden acht de Commissie het denkbaar dat de relatieve beloning van de werknemers kan worden vergroot, mits dat niet leidt tot een zodanige aanzwelling van de consumptieve vraag dat het nationaal-economische evenwicht in gevaar wordt gebracht.

Ad 3: correctie op de vermogensongelijkheid.

De Commissie wijst erop dat „in onze samenleving de aanwezigheid van een groep vermogensbezitters van voldoende omvang, die relatief kapitaalkrachtig is en bereid om op verantwoorde wijze kapitaalrisico's op zich te nemen, een reële functie vervult”. Voorts wijst zij op de sterk verminderde en nog verminderende betekenis die het bezitten of het niet-bezitten van een zeker vermogen voor de individu heeft, o.m. als gevolg van de versterkte sociale zekerheid, de sterke toeneming van collectieve voorzieningen van overheid en bedrijfsleven en de sterk verminderde betekenis van vermogensbezit voor het uitoefenen van macht en status in de maatschappij.

Ad 4: correctie op de gevolgen van de loonpolitiek.

Bijzondere aandacht besteedt de Commissie aan de zgn. „offertheorie”: de gedachte dat de uit nationale overwegingen gevoerde politiek van loonbeheersing, gepaard gaande aan een gunstige conjunctuur, geleid heeft tot de accumulatie van grotendeels weer in de onderneming geïnvesteerde, ingehouden winsten, die in ons maatschappelijk bestel tot uitdrukking komen in de gestegen waarde van de aandelen. De Commissie meent dat deze opvatting niet houdbaar is in het licht van de feiten. De Nederlandse lonen zijn niet langzamer gestegen dan bij ongebonden loonvorming het geval zou zijn geweest, zoals o.m. blijkt uit een vergelijking met een aantal landen waar geen loonbeheersing bestond. Het aandeel van de arbeidsbeloning in het nationaal inkomen is in ons land niet gedaald, maar gestegen. Daarom kan volgens de Commissie aan de feitelijke relatieve ontwikkeling van het werknemersinkomen geen extra achterstandclaim worden ontleend.

Ad 5: eigendomsrecht.

De Commissie ontkent dat het geldende eigendomsrecht niet meer in overeenstemming zou zijn met de ontwikkeling van het algemeen rechtsbewustzijn. De bescherming van de eigenaar van een zaak tegen derden wordt ook thans nog als fundamenteel erkend. Ook wordt algemeen erkend dat het hebben en daarmee het beheer van vermogen een bijzondere verantwoordelijkheid aan de eigenaar oplegt en dat zekere beperkingen aan de vrije beheersmogelijkheid op gronden aan het algemeen belang ontleend door de overheid aan de eigenaren kunnen worden opgelegd. De Commissie concludeert dan ook dat hieraan geen gronden kunnen worden ontleend voor voorstellen tot wijziging van de vermogensverhoudingen.

Ad 6: de deelgenootschaps-gedachte.

De Commissie is er niet van overtuigd dat in het algemeen rechtsbewustzijn de deelgenootschaps-gedachte in de in het VAD-rapport aangeduide zin ingang heeft gevonden. Wel kan men vaststellen dat in toenemende mate de wens, te delen in de goede resultaten van ondernemingen, zichtbaar wordt. Dit komt o.m. tot uiting in een toeneming van het aantal winstverdelingsregelingen in het kader van de normale arbeidsvoorwaarden. Het gaat volgens de Commissie echter te ver om ervan uit te gaan dat in het algemeen de werknemers in een positie zijn waarin deze vorm van participeren in de lusten, maar dan ook in de lasten van de onderneming, een normale zaak zou zijn. Zij concludeert dan ook dat de deelgenootschaps-gedachte niet als algemeen uitgangspunt kan worden erkend voor een beleid, gericht op een wijziging van de vermogensverhoudingen.

Analyse der vermogensverdeling.

Hoofdstuk II van het werkgeversrapport bevat een kritische beschouwing van de in het VAD-rapport gegeven analyse der vermogensverdeling. De Commissie is van mening, dat zowel de bij deze analyse gevolgde methodiek als de interpretatie die aan de uitkomsten van de berekeningen wordt gegeven, op ernstige bezwaren stuit.

De bezwaren tegen de statistische methodiek richten zich o.a. op de keuze van 1933 als basisjaar (aan welke keuze bovendien in het VAD-rapport niet consequent wordt vastgehouden), het zonder nadere motivering weglaten van gegevens over een aantal jaren, waarvoor deze wel beschikbaar zijn, alsmede op het feit dat onvoldoende rekening is gehouden met prijsstijgingen. De Commissie wijst voorts op de nauwe samenhang tussen de ontwikkeling van individuele vermogens en aandelenkoersen. Vooral de vermogensverdeling per 1 januari 1959 en 1 januari 1960 zijn in belangrijke mate beïnvloed door de in de daaraan voorafgaande jaren opgetreden koersstijgingen.

Naar de mening van de Commissie terecht, wordt in het VAD-rapport opgemerkt dat „de ontwikkeling van de koersen in de jaren 1958 tot en met 1961 deze tot een weinig betrouwbare maatstaf maken voor het beoordelen van mutaties in de relatieve vermogensposities”. Desondanks wordt elders in het VAD-rapport aan de vermogensverdeling per 1 januari 1959 en 1 januari 1960 een centrale betekenis toegekend.

Ook de stelling in het VAD-rapport dat de groei van het ondernemingsvermogen gelijk te stellen zou zijn met de uitbreidingsinvesteringen, wordt door de Commissie weerlegd. Daar het VAD-rapport er bovendien van uitgaat dat de koersontwikkeling gelijk gesteld kan worden met de toeneming van de uitbreidingsinvesteringen, toont de Commissie tevens de onjuistheid van een andere stelling uit het VAD-rapport aan, nl. deze dat de koersontwikkeling de groei van het ondernemingsvermogen zou weerspiegelen.

Een en ander leidt tot de conclusie — aldus de Commissie — dat de in het VAD-rapport geschetste ontwikkeling sterk vertekend is. Daarnaast dient naar de mening van de Commissie bij de beoordeling van bestaande vermogensverhoudingen rekening te worden gehouden met de betekenis en de functie van het hebben resp. niet hebben van vermogen. Het zijn vooral de sterk toegenomen collectieve voorzieningen van overheidswege en de groei van de collectieve vermogens die de betekenis van het vermogen voor de individu hebben doen afnemen. Aan beide wordt in het VAD-rapport nauwelijks aandacht geschonken.

„De analyse der vermogensverdeling van het VAD-rapport is”, aldus luidt de conclusie van de Commissie, „even eenzijdig in de gevolgde methodiek als onvolledig in de interpretatie”. „De conclusie van het VAD-rapport dat er sprake zou zijn van een gestaag toenemende vermogensongelijkheid wordt door het aangevoerde cijfermateriaal niet gestaafd”.

Gevolgen van toepassing van een vermogensaanwasdeling.

De gevolgen van een eventuele toepassing van vermogensaanwasdeling vormen het onderwerp van het derde hoofdstuk van het werkgeversrapport. Achtereenvolgens worden daarin de gevolgen voor de individuele werknemer, voor de individuele onderneming, en voor de volkshuishouding gezien.

Voor de bezitsvorming van de individuele werknemer

zal vermogensaanwasdeling van aanmerkelijk geringere betekenis zijn dan de opstellers van het VAD-rapport verondersteld en berekend hebben, zo zegt de Commissie, die deze uitspraak baseert op een aantal berekeningen over de totale in Nederlandse ondernemingen behaalde overwinst in de zin van het VAD-rapport. De Commissie is van mening dat deze overwinst beslist geen indrukwekkende omvang heeft. Daar deze berekeningen bovendien betrekking hebben op weinig zeggende gemiddelden, zou de vermogensaanwasdeling voor de grote meerderheid der werknemers van weinig of geen betekenis zijn.

Wat betreft de gevolgen voor de individuele onderneming die een stelsel van vermogensaanwasdeling zou toepassen, beziet de Commissie de gevolgen voor de financiering, voor de kostenontwikkeling en voor de positie van de ondernemingsleiding. De vermogensaanwasdeling zou naar de mening van de Commissie leiden tot een voortdurende drang tot vergroting van het geplaatste kapitaal en daarmee tot een gestaag toenemende dividendlast. Bovendien zou de stabiliteit van de bedrijfsresultaten verkleind worden ten gevolge van de noodzakelijke eliminatie van schommelfondsen. Ook moet een druk op de aandelenkoersen worden verwacht, terwijl tevens de belangstelling van binnen- en buitenlandse beleggers voor de onderneming zal verflauwen.

De conclusie moet volgens de Commissie dan ook luiden, dat de onderneming die een stelsel van vermogensaanwasdeling zou toepassen, in haar financieringsbeleid belemmeringen zal ondervinden juist op die punten, waar een grote mate van vrijheid een essentiële voorwaarde is voor het waarborgen van een goede functionering en de continuïteit van de onderneming.

Wat de kostenontwikkeling betreft merkt de Commissie op, dat zowel de arbeidskosten als de kapitaalkosten ten gevolge van een toepassing van vermogensaanwasdeling zullen stijgen. Voor de arbeidskosten geldt, dat de met de vermogensaanwasdeling gemoeide bedragen als gelijksoortig met en dientengevolge vooral op wat langere termijn als onderdeel van het geheel van arbeidsvoorwaarden zullen worden gezien. Door het inboeten aan aantrekkelijkheid voor de kapitaalverschaffer van een onderneming die een stelsel van vermogensaanwasdeling toepast, ligt ook een stijging van de kapitaalkosten voor de hand.

Vervolgens schenkt het rapport aandacht aan de positie van de ondernemingsleiding. Toepassing van vermogensaanwasdeling zal ertoe leiden dat de ondernemingsleiding zal komen te staan tegenover de machtige blokken aandelenbezit, die direct dan wel indirect in handen van werknemers zijn. De houders van deze aandelen kunnen bepaalde specifieke doeleinden voor ogen hebben, welke niet steeds in overeenstemming zijn met het ondernemingsdoel. De werknemersorganisaties zouden, naast hun positie als vertegenwoordiger van het personeel op de arbeidsmarkt en in de onderneming, nog langs een andere weg een sleutelpositie gaan innemen, van waaruit een onevenredig grote invloed kan worden uitgeoefend. Medewerking aan het creëren van een dergelijke dubbelrol voor de werknemersorganisaties kan naar de mening van de Commissie dan ook niet van de ondernemer worden verlangd.

Het laatste deel van hoofdstuk III is gewijd aan een beschouwing over de macro-economische aspecten van een toepassing van vermogensaanwasdeling. In de praktijk zal het — aldus de Commissie — niet mogelijk zijn vermogensaanwasdeling los te zien van investeringsloon in

verband met de nauwe samenhang van de arbeidsvoorwaarden in ons land. Dit investeringsloon zou uit billijkheidsoverwegingen moeten worden ingevoerd voor werknemers in die bedrijven en instellingen, waar geen overwinst wordt gemaakt, hetzij door de uitkomst van de bedrijfsresultaten, hetzij doordat het maken van winst niet wordt beoogd.

Bij het onderzoek van de macro-economische consequenties van een toepassing van vermogensaanwasdeling en investeringsloon gaat de Commissie na welke de gevolgen daarvan zouden zijn voor de algemeen aanvaarde doelstellingen van het sociaal-economisch beleid in ons land (een stabiel prijspeil, betalingsbalansevenwicht, een hoge graad van werkgelegenheid en een bevredigende economische groei). Met het oog op het niveau van de collectieve voorzieningen voegt de Commissie daar nog aan toe de consequenties voor het overheidsbudget.

Mede aan de hand van een nota van het Centraal Planbureau over „Vermogensaanwasdeling, institutionele en kwantitatieve aspecten” komt de Commissie tot de slotsom dat bij verwezenlijking van de in het VAD-rapport gedane voorstellen op korte, doch zeker op lange termijn, ernstig rekening dient te worden gehouden met:

- een vertraging van de economische groei en daarmee met een geringere stijging van de reële inkomens;
- een zekere stijging van het prijspeil uit hoofde van afwenteling van gestegen produktiekosten;
- een verzwakking van de concurrentiepositie;
- een vermindering van de collectieve voorzieningen dan wel:
- een verhoging van de directe en/of indirecte belastingen;
- additionele betalingsbalansmoeilijkheden.

De Commissie voegt daaraan toe dat ten gevolge van de verminderde investeringen en de verzwakking van de concurrentiepositie aangenomen moet worden dat de werkgelegenheid eveneens zal afnemen.

Conclusies en aanbevelingen.

In het vierde hoofdstuk gaat de Commissie na op welke wijze van ondernemingszijde kan worden bijgedragen tot de bezitsvorming der werknemers zonder dat het ondernemingsbelang wordt geschaad. Zij stelt zich daarbij op het standpunt dat de besparingen uit het lopende inkomen steeds de voornaamste bron voor individuele bezitsvorming moeten zijn. Een absolute spaardwang wijst zij, zijnde met dit uitgangspunt onvereenigbaar, af. Wel acht zij voorlichting en spaarprikkels noodzakelijk om goede resultaten te bereiken. Voorts meent de Commissie dat niet alleen ten aanzien van de *spaar*beslissing, maar ook ten aanzien van de *beleggings*beslissing een zo groot mogelijke vrijheid van keuze voor de werknemer gewenst is. Met nadruk stelt de Commissie vast dat, gezien de uiteenlopende situaties zowel voor de werknemers als voor de ondernemingen, *geen algemeen recept voor bezitsvormingsmaatregelen kan worden gegeven.*

De Commissie bespreekt vervolgens een aantal maatregelen, die naar haar mening een bijdrage kunnen vormen tot de bezitsvorming van werknemers, waarbij, zoals in de vorige hoofdstukken reeds is aangetoond, vermogensaanwasdeling en investeringsloon niet in aanmerking komen.

Voor zover bezitsvormende maatregelen in relatie tot de *winst* worden gebracht, vestigt de Commissie in het bijzonder de aandacht op winstdelingsspaarregelingen (en daarvan vooral het type waarbij er voor de individuele werknemer een keuzemogelijkheid bestaat) en andere winstdelingsregelingen waaraan bezitsvormende maatregelen kunnen worden gekoppeld. De Commissie beseft dat winstdelingsspaarregelingen, vooral als gevolg van de stringente bepalingen waaraan deelnemers zich moeten onderwerpen, tot dusver betrekkelijk weinig opgang in het bedrijfsleven hebben gemaakt. Toch meent zij dat in het overleg over bezitsvormende maatregelen meer aandacht kan worden geschonken aan de mogelijkheden die de wet ter zake biedt.

Voor zover regelingen niet in relatie met de winst, maar met het *loon* worden gebracht, gaat de voorkeur van de Commissie vooral uit naar premiespaarregelingen. De aantrekkelijkheid van deze regelingen kan volgens haar in de toekomst groter worden door de mogelijkheid met geblokkeerde spaarbedragen deel te nemen in de algemene premiespaarregeling. Deze mogelijkheid stelt kleine en middelgrote ondernemingen in staat op betrekkelijk eenvoudige wijze een aanvullende premiespaarregeling in het leven te roepen. In dit verband beveelt de Commissie aan het maximum spaarbedrag van de algemene premiespaarregeling te verhogen tot f. 390 en later tot f. 500, waarmee een aansluiting wordt verkregen aan de maximum vrijstelling voor premiespaarregelingen en winstdelingspaarregelingen.

Voorts meent de Commissie dat de door de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid in uitzicht gestelde verhoging van de maximum vrijstelling tot f. 500 slechts dan behoorlijk tot haar recht kan komen als niet alleen de werkgeverspremie, maar ook de eigen besparing van de werknemer, van sociale en fiscale lasten wordt vrijgesteld. Waar dat administratief op niet te grote bezwaren stuit, beveelt de Commissie bovendien de invoering van een degressieve premieschaal aan met het doel de laagstbetaalden een extra aanmoediging tot sparen te geven. Een dergelijke maatregel zou echter pas voldoende effect hebben als de werkgeverspremie — in een eenvoudige regeling met een blokkeringsperiode van vier jaar — vrij veel hoger is dan 50 pCt. Daarvoor is een wijziging van de Wet en de Algemene Maatregel van Bestuur inzake premiespaarregelingen en winstdelingsregelingen noodzakelijk.

Andere bezitsvormingsstelsels, gebonden aan het loon, ontmoeten bij de Commissie minder sympathie.

Wat de te behalen resultaten in kwantitatieve zin betreft wijst de Commissie erop dat de *mogelijkheden tot sparen* door werknemers niet onbelangrijk zijn toegenomen. De reële stijging van de gemiddelde lonen met 70 pCt. in de jaren 1953-1963 levert daarvoor wel een belangrijke indicatie op. Voorts meent zij dat reeds bestaande regelingen niet behoeven te worden onderschat. Een globale vergelijking tussen een stelsel van vermogensaanwasdeling en een eenvoudige gepremieerde spaarregeling leert dat bij geregelde deelneming aan deze laatste ruwweg eenzelfde vermogen kan worden bereikt. Voor de Commissie is dit een aanwijzing dat soortgelijke resultaten als die van vermogensaanwasdeling bereikbaar zijn met veel eenvoudiger en minder ingrijpende stelsels.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De stijging in de bankpapiercirculatie, die reeds sedert 28 juni plaatsvindt — in de vorige kroniek werd hieraan eveneens aandacht geschonken — zette zich, zij het gematigd, ook in de op 26 juli eindigende periode voort. Klaarblijkelijk overtreft de normale ultimo-uitzetting in slechts geringe mate de terugvloeiing van het bankpapier, dat in verband met de vakantie in circulatie is gekomen.

De banken hebben voor de tweede week valuta naar De Nederlandsche Bank afgestoten. Zij hebben tevens het beroep op de Centrale Bank van f. 63 mln. tot f. 79 mln. vergroot, daarbij echter een verschuiving aanbrengende tussen discontering en voorschotten in rekening-courant. Men disconteerde tot een zodanig bedrag, dat op de voorschotten bijna de helft kon worden afgelost. Kostenoverwegingen liggen aan dit beleid ten grondslag.

Dank zij al deze operaties kon het tegoed der banken boven het verplichte niveau stijgen (f. 293 mln. resp. f. 202 mln.). Waarschijnlijk is dit kasbeleid mede bepaald door de verwachte adering, die als gevolg van de storting op de staatslening, op 2 augustus mag worden verwacht. Inmiddels is in de afgelopen week de markt verruimd, waarschijnlijk omdat het maatschappelijk verkeer reeds op grote schaal bankpapier naar de banken terugvoert. De rente voor daggeldleningen reageerde prompt met een daling, die zich in twee etappes voltrok. Van 4 pCt. kwam het tarief in de afgelopen week op 3 pCt.

Kapitaalmarkt.

Niettegenstaande niet alleen het inschrijvingsbedrag van de jongste staatslening op papier, doch wat belangrijker is, ook reëel boven de f. 300 mln. heeft gelegen, handhaaft de beurskoers van deze lening zich slechts een fractie boven de emissiekoers. De Minister van Financiën en zijn adviseurs hebben kenne-

TECHNISCHE HOGESCHOOL EINDHOVEN

De hoogleraar in de **industriële organisatie** zoekt als medewerker t.b.v. onderwijs, wetenschappelijk onderzoek en het onderhouden van contacten met het bedrijfsleven een

INGENIEUR

die zich, bij voorkeur, zowel theoretisch als praktisch met organisatievraagstukken heeft beziggehouden.

Aanstelling zal geschieden in het rangenstelsel voor wetenschappelijke medewerkers (salarisgrenzen van f 1030,— tot f 2303,— excl. huurcompensatie en vakantieuitkering). Premie AOW-AWW voor Rijksrekening.

Schriftelijke sollicitaties, onder vermelding van nummer V 1284, te richten aan het hoofd van de centrale personeelsdienst van de technische hogeschool, Insulindelaan 2, Eindhoven.

Wegens fusie van tot nu toe apart opererende pensioenfondsen wordt gevraagd een hoofd van de pensioenafdeling

met als taak de dagelijkse leiding van het nieuw gevormde centrale pensioenfonds. Vereisten: • administratieve en boekhoudkundige ervaring • basiskennis van de actuariële techniek van pensioenfondsen • inzicht in beleggingszaken • kennis van de sociale verzekeringen • goede kennis in woord en geschrift van een der moderne talen. De belangrijkheid van de functie waarborgt een uitstekende honorering. Hij of zij, die zich in staat acht deze functie te vervullen, kan zich met een beknopte sollicitatie richten tot de Directie van Maggi's Producten Maatschappij N.V., Haarlemmerweg 319, Amsterdam West. Sollicitaties worden vertrouwelijk behandeld.

MAGGI

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

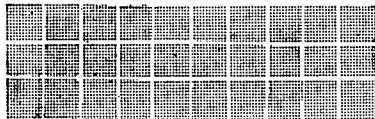
ZWANENBERG

zoekt ter versterking van haar Financieel-economische afdeling contact met enige

ECONOMEN

bij voorkeur met ervaring in een industriële onderneming voor de vervulling van de volgende functies:

- Het in samenwerking met andere bedrijfsafdelingen ontwikkelen van de budgettering op lange termijn en het coördineren van deze activiteiten.
- Het onderzoeken van en rapporteren over ontwikkelings-tendensen in het bedrijf. De werkzaamheden betreffen in het algemeen de kostprijsberekening, rentabiliteitsbeoordeling van investeringsprojecten en de kostprijs.

Sollicitaties te richten aan Zwanenberg's Fabrieken N.V., Hoofd afd. Personeelszaken, Gasstraat 5, Oss met vermelding van no. 5036.

Gemeente
's-Hertogenbosch

In verband met uitbreiding van de administratieve staf van het Licht- en Waterbedrijf wordt gevraagd een

MEDEWERKER

met gedegen vakkennis op administratief gebied en boekhoudkundig terrein

blijkende uit ruime ervaring en theoretische ontwikkeling (S.P.D.).

De salariering is in overeenstemming met het niveau van de functie.

Sollicitaties zenden aan de chef van de afdeling personeelszaken Stadhuis, 's-Hertogenbosch.

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENTÉ

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Schadeverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELÓ - HAARLEM - ARNHEM

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij de secretariaafdeling Financiën vacceert de
betrekking van

referendaris

c.q.

**adjunct-
administrateur**

Vereist: Ruime belangstelling voor en inzicht in
financieel-economische vraagstukken; begrip
voor bestuurlijke verhoudingen in een grote ge-
meente; vlotte stijl.

Salarisgrenzen:

Refendaris *f* 1.224,— - *f* 1.633,— p. m.
Adj. administr. *f* 1.326,— - *f* 1.737,— p. m.

Deze bedragen zijn exclusief huurcompensatie
en vakantietoeslag.

Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

Sollicitaties te richten tot burgemeester en wet-
houders en te adresseren aan de chef van het
bureau Personeelvoorziening, stadhuis, Rotter-
dam, binnen 3 weken onder no. 387.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

Het Economisch Instituut van de Rijksuniversiteit te
Utrecht zoekt op korte termijn een

WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER

die een taak zal krijgen ten behoeve van het onderwijs en
de research in de economie. Zijn werkzaamheden zullen
overwegend op het terrein van de micro-economie liggen.

In aanmerking komen afgestudeerde of bijna afgestu-
deerde economen met een algemene belangstelling en
een brede opleiding, bij voorkeur met enige ervaring op
het gebied van praktisch onderzoekwerk. Er bestaat ge-
legenheid tot het schrijven van een dissertatie. Vaardig-
heid in het opstellen van schriftelijke stukken strekt tot
aanbeveling.

De te benoemen medewerker zou, mits afgestudeerd,
de rang van wetenschappelijk ambtenaar kunnen verkrij-
gen, waarvan de salarisgrenzen liggen op *f* 889,— resp.
f 1380,—.

Aanstelling boven het minimum is mogelijk, afhanke-
lijk van leeftijd en ervaring.

Sollicitaties kunnen worden gericht aan de hoogleraar-
beheerder van het Economisch Instituut, Maliesingel 41
te Utrecht. Daarbij dienen leeftijd, vooropleiding en
ervaring te worden vermeld, alsmede eventuele toekomst-
plannen (b.v. dissertatie) en de namen van personen bij
wie inlichtingen kunnen worden ingewonnen.